

**KAMUS ISTILAH
UNDANG-UNDANG
JENAYAH SYARIAH
(HUDUD, QISAS DAN TAKZIR)**

PENYUSUN
MOHD SHUKRI HANAPI

UNISSA Press
Universiti Islam Sultan Sharif Ali
Negara Brunei Darussalam
1437H/2016M

Penerbit:

UNISSA Press
Pusat Penyelidikan dan Penerbitan
Universiti Islam Sultan Sharif Ali
Simpang 347, Jalan Pasar Baharu
BE1310, Gadong
Negara Brunei Darussalam
Tel: +673 2462000 ext. 332
Laman Web: www.unissa.edu.bn

@ Mohd Shukri bin Hanapi, Ph.D

Cetakan Pertama 2016

Hak cipta terpelihara. Tidak dibenarkan mengeluarkan mana-mana bahagian artikel, ilustrasi dan isi kandungan buku ini dalam apa jua bentuk dan dengan apa cara jua, sama ada secara elektronik, fotokopi, mekanik, rakaman atau cara lain sebelum mendapat izin bertulis daripada Penerbit.

ISBN 978-99917-82-14-0 (Kulit Lembut)

ISBN 978-99917-82-15-7 (Kulit Keras)

**Perpustakaan Dewan Bahasa dan Pustaka Brunei
Pengkatalogan Data-dalam-Penerbitan**

KAMUS istilah undang-undang jenayah syariah (Hudud, Qisas dan Takzir) / Penyusun Mohd Shukri Hanapi. -- Bandar Seri Begawan : UNISSA Press, Universiti Islam Sultan Sharif Ali, 2016.

p. cm

ISBN 978-99917-82-14-0 (Kulit Lembut)

ISBN 978-99917-82-15-7 (Kulit Keras)

1. Criminal law (Islamic law)--Malaysia--Dictionaries--Malay 2. Criminal Law (Islamic law)--Dictionaries--Malay I. Title
340.5903 KAM (DDC 23)

Reka Bentuk Hiasan Kulit Luar:

Syarikat Percetakan Dan Perdagangan EZY Sdn. Bhd.

Dicetak Oleh:

Syarikat Percetakan Dan Perdagangan EZY Sdn. Bhd.

SENARAI KANDUNGAN

<i>Kata Pengantar I</i> <i>oleh Profesor Dr. Muhammad Syukri Salleh</i>	<i>xv</i>
<i>Kata Pengantar II</i> <i>oleh Dr. Haji Norarfan bin Haji Zainal</i>	<i>xix</i>
<i>Prakata</i>	<i>xxiii</i>
<i>Penghargaan</i>	<i>xxvii</i>
<i>Pendahuluan</i>	<i>xxix</i>

Abjad A 1

<i>Adat al-Qatl al-‘Amd</i>	1
<i>Adat al-Qisas</i>	1
<i>Adil</i>	4
<i>‘Afw</i>	6
<i>Ahl al-Diwan</i>	10
<i>Ahl al-Nusrah</i>	10
<i>Ahl al-Wilayah</i>	10
<i>Ajnabi</i>	11
<i>Akidah</i>	11
<i>Al-Qur’an</i>	12
<i>‘Aqilah</i>	12
<i>‘Ard</i>	16
<i>Arsy</i>	16
<i>Asalat</i>	17
<i>Aurat</i>	18

Abjad B 19

<i>Badi‘ah</i>	19
<i>Baghy</i>	19
<i>Baitulmal</i>	24
<i>Baligh</i>	25
<i>Bayyinah</i>	25
<i>Beban Membukti</i>	25
<i>Bikr</i>	26

Abjad D	27
<i>Dakwa</i>	27
<i>Dami'ah</i>	30
<i>Damiyah</i>	30
<i>Damighah</i>	31
<i>Dhaman al-Mal</i>	31
<i>Diyat</i>	32
<i>Diyat al-Mughallazah</i>	35
<i>Diyat al-Mukhaffafah</i>	38
<i>Diyat al-Muqaddarah</i>	39
Abjad F	41
<i>Faraj</i>	41
<i>Fitnah</i>	41
Abjad G	43
<i>Ghayr Ja'ifah</i>	43
<i>Ghayr Muhsan</i>	44
<i>Ghurrah</i>	49
Abjad H	53
<i>Habs</i>	53
<i>Hakim</i>	56
<i>Halal</i>	57
<i>Haram</i>	58
<i>Harisah</i>	59
<i>Hasyimah</i>	60
<i>Hudud</i>	61
<i>Hukum</i>	63
<i>Hukumah</i>	65
<i>Hirabah</i>	67
<i>Hirz</i>	74
<i>Hirz bi al-Makan</i>	75
<i>Hirz bi al-Hafiz</i>	76

Abjad I	79
<i>'Iffah</i>	79
Ijmak	79
<i>I'tida'</i>	81
<i>Ilaj</i>	81
<i>'Illah</i>	81
Ingkar	82
<i>Irtikab</i>	82
<i>Isti'mal al-Muru'ah</i>	82
<i>Istita'ah</i>	82
<i>Isqat al-Qisas</i>	83
<i>Itlaf al-'Udw</i>	86
<i>Itlaf Salahiyah al-'Udhw</i>	101
<i>Ityan al-Mayyitah</i>	107
<i>Ityan al-Bahimah</i>	108
<i>Ityan al-Majnun</i>	109
<i>Ityan al-Sabiyy</i>	111
Ikrar	111
Abjad J	119
<i>Ja'ifah</i>	119
<i>Jarah al-'Amd</i>	120
<i>Jarah Syibh al-'Amd</i>	121
<i>Jarah al-Khata'</i>	121
<i>Jarimah</i>	122
<i>Jurh</i>	123
Abjad K	125
<i>Kaffarah</i>	125
Kafir Harbi	128
Kafir Zimmi	128
Kecederaan	129
Kelayakan Hakim	130
Khalwat	131
<i>Khilafiyah</i>	131
<i>Khusumah</i>	132
<i>Kitabah</i>	132

Abjad L	139
<i>Li'an</i>	139
Liwat	151
Abjad M	155
<i>Ma'munah</i>	155
<i>Mafsadah</i>	155
Mahkamah	156
<i>Ma'sum al-Dam</i>	157
Maksiat	157
<i>Maslahah</i>	162
<i>Mudhihah</i>	163
Mufti	164
<i>Mughaffal</i>	164
<i>Muhsan</i>	165
Mukallaf	167
Mumayyiz	169
<i>Munaqqilah</i>	169
<i>Musahaqah</i>	170
<i>Mutalahimah</i>	171
Abjad N	173
<i>Nasab</i>	173
<i>Nabasy</i>	173
Nisab	174
Abjad O	175
Onani	175
Abjad P	177
Pensabitan Kes	177
Potong Tangan	177
Potong Kaki	177

Abjad Q	179
<i>Qada'</i>	179
<i>Qanun Jinayah Syar'iyah</i>	179
<i>Qarinah</i>	179
<i>Qasamah</i>	186
<i>Qatl 'Amd</i>	193
<i>Qatl Syibh 'Amd</i>	195
<i>Qatl Khata'</i>	195
<i>Qazaf</i>	198
Qisas	203
Qiyas	206
<i>Qiyafah</i>	207
Abjad R	211
Rejam	211
<i>Riddah</i>	211
Rogol	215
<i>Ruju'</i>	218
Abjad S	221
<i>Sariqah</i>	221
<i>Sariqah al-Kubra</i>	231
<i>Sariqah al-Sughra</i>	231
<i>Sulh</i>	231
Sumbang Mahram	232
Sunnah	233
<i>Sarih</i>	234
<i>Syahadah</i>	234
Syak	238
Syariah	239
<i>Syijjah</i>	239
<i>Syubhah</i>	241
<i>Syurb Khamr</i>	242

Abjad T	253
<i>Ta'dib</i>	253
<i>Taba'iyah</i>	253
<i>Taghrib</i>	253
<i>Takzir</i>	255
<i>Takafu'</i>	261
<i>Tasrih</i>	262
<i>Thayyab</i>	263
Abjad U	265
<i>'Udwan</i>	265
<i>'Uqubah</i>	265
<i>'Uqubah al-Asliyyah</i>	266
<i>'Uqubah al-Tab'iyah</i>	266
<i>'Uqubah al-Baddaliyyah</i>	266
<i>'Uqubah al-Takmiliyyah</i>	266
<i>'Uqubah al-Badaniyyah</i>	267
<i>'Uqubah al-Nafsiyyah</i>	267
<i>'Uqubah al-Maliyyah</i>	267
<i>'Uqubah al-Muqaddarah</i>	267
<i>'Uqubah Ghayr al-Muqaddarah</i>	267
<i>'Usmah</i>	268
Abjad W	269
<i>Waham</i>	269
<i>Wajib al-'Ayniy</i>	271
<i>Wajib al-Kifa'iy</i>	271
<i>Wali</i>	272
<i>Wati' Syubhah</i>	272
Abjad Y	273
<i>Yamin</i>	273

Abjad Z	283
<i>Zajr</i>	283
<i>Zan</i>	283
<i>Zina</i>	284
<i>Senarai Rujukan</i>	289
<i>Indeks</i>	295

KATA PENGANTAR I

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين، والصلاة والسلام على أشرف الأنبياء والمرسلين،
سيدنا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين، أما بعد:

Ilmu Undang-undang Jenayah Syariah merupakan salah satu daripada empat cabang ilmu Fiqh, selain dari ilmu Ibadah, Muamalah dan Munakahah. Ilmu Fiqh itu pula adalah salah satu daripada tiga ilmu Fardu 'Ain, selain dari ilmu Tauhid dan ilmu Tasawwuf.

Dilihat dari perspektif hirakikal ini, ilmu Undang-undang Jenayah Syariah terletak hanya di ranting ilmu Fardu 'Ain. Namun begitu, ia tetap menjadi kewajiban individu untuk mempelajari, memahami dan mengamalkannya kerana ia tetap tergolong dalam ilmu Fardu 'Ain. Tidak mempelajari, tidak memahami dan tidak mengamalkannya membawa kepada dosa. Tambah berdosa lagi ialah mereka yang gemar bercakap dan berhujah tentangnya, tetapi tidak mempunyai ilmu bersabit dengannya.

Buku *Kamus Istilah Undang-Undang Jenayah Syariah (Hudud, Qisas dan Takzir)* susunan Dr. Mohd Shukri Hanapi ini antara lain berhasrat mengelak masyarakat daripada terjebak dalam masalah di atas. Dalam waktu ramai orang bercakap tentang Undang-Undang Jenayah Syariah sekarang, buku ini cuba menyediakan ilmu asas tentang istilah-istilah yang bersangkutan dengannya. Ia berdasarkan pelbagai kitab rujukan yang autoritatif dan diolah secara mudah mengikut abjad, agar mudah pembaca merujuknya. Dengan itu, apabila bercakap tentang Undang-Undang Jenayah Syariah, maka pembaca diharapkan bercakap berdasarkan ilmu, bukan berdasarkan akal dan emosi.

Memang telah menjadi hasrat Pusat Kajian Pengurusan Pembangunan Islam (ISDEV), Universiti Sains Malaysia (USM) untuk menyediakan ilmu sebanyak mungkin tentang pelbagai perkara yang bersangkutan dengan pembangunan ummah, antara yang utamanya ialah perkara-perkara yang menjadi isu semasa. Dengan itu, harapkan ilmu Islam boleh disampaikan dalam bentuk gunaan dan lebih *hands-on*, wacananya dapat berjalan secara berilmu dan objektif berdasarkan kepada kebenaran, dan pelaksanaannya dapat dilakukan secara praktikal dan adil. Hasrat ini Alhamdulillah antaranya telah disambut baik oleh Dr. Mohd Shukri Hanapi dengan menumpukan tenaga dengan gigih dan tekun untuk menyusun buku ini. Terima kasih banyak-banyak Dr Mohd Shukri Hanapi.

Begitu juga, saya mengucapkan berbanyak terima kasih kepada Penerbit Universiti Islam Sultan Sharif Ali (UNISSA) kerana sudi menerbitkan buku ini. Penerbitan buku ini sesungguhnya memantapkan lagi kerjasama antara ISDEV USM dan UNISSA, setelah buku kerjasama UNISSA-ISDEV USM bertajuk *Dasar dan Strategi Negara Zikir* (2015) berjaya diterbitkan sebelum ini, selain daripada kerjasama dalam menganjurkan Makmal Sosio-Akademik ISDEV-UNISSA (MASA@UNISSA 2015 dan MASA@USM 2016) dan pertukaran staf akademik antara kedua universiti ini. Setinggi-tinggi ucapan terima kasih dirakamkan khususnya untuk Yang Dimuliakan Rektor UNISSA Dr Haji Norarfan Haji Zainal dan sahabat-sahabat Pengurusan Tertinggi UNISSA yang sentiasa memberi ruang dan menyokong kuat segala inisiatif untuk memajukan UNISSA, termasuk dalam merealisasikan kerjasama antarabangsa seumpama yang dilakukan oleh ISDEV USM dan UNISSA ini. Saya doakan semoga usaha dan kerjasama ini akan membuahkan lebih banyak lagi usaha dan kerjasama pada masa-masa hadapan, InsyaAllah.

Akhirnya semulia-mulia puji dan setinggi-tinggi syukur adalah untuk Allah *Subhanahu wa Ta'ala* yang telah mengurniakan ilmu dan nikmat yang tidak putus-putus kepada kami di ISDEV USM. Tanpa semuanya ini tidak mungkin ISDEV USM dapat berfungsi dan berkembang sebagaimana sewajarnya.

PROFESOR DR. MUHAMMAD SYUKRI SALLEH

Pengarah,

Pusat Kajian Pengurusan Pembangunan Islam (ISDEV)

Universiti Sains Malaysia, Pulau Pinang,

Malaysia

KATA PENGANTAR II

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين، والصلاة والسلام على أشرف الأنبياء والمرسلين، سيدنا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين، أما بعد:

Segala pujian bagi Allah *Subhanahu wa Ta'ala*, Pencipta, Pentadbir dan Pemerintah sekalian alam. Selawat dan salam atas Junjungan Besar Nabi Muhammad *Sallallahu 'Alayhi wa Sallam*, ahli keluarga Baginda dan para sahabat serta sekalian pengikut Baginda yang berjuang di sepanjang zaman.

Pada kesempatan ini, saya mengucapkan setinggi-tinggi tahniah dan syabas kepada Dr. Mohd Shukri Hanapi atas usaha dan iltizam yang tinggi sehingga berjaya menghasilkan buku *Kamus Istilah Undang-Undang Jenayah Syariah (Hudud, Qisas dan Takzir)* yang sangat bermanfaat ini. Penghasilan buku ini memang tepat pada masanya ketika Negara Brunei Darussalam berusaha melaksanakan Undang-Undang Jenayah Syariah.

Secara dasarnya buku ini berhasrat untuk menjelaskan kepada masyarakat tentang huraian maksud istilah-istilah penting yang terdapat dalam Undang-Undang Jenayah Syariah. Hal ini bagi mengelakkan salah tanggapan masyarakat terhadap Undang-Undang Jenayah Syariah yang merangkumi hukuman hudud, qisas dan takzir. Apabila masyarakat mempunyai ilmu yang secukupnya tentang Undang-Undang Jenayah Syariah ini, mereka tidak akan takut dan bimbang lagi apabila pemerintah di sesebuah negara berhasrat melaksanakan Undang-Undang Jenayah Syariah ini. Malah mereka mampu menilai sama ada maklumat tentang Undang-Undang Jenayah Syariah yang sampai kepada mereka itu Undang-Undang Jenayah Syariah yang benar atau sebaliknya.

Bagi tujuan memudahkan para pembaca memahami maksud istilah-istilah penting yang terdapat dalam Undang-Undang Jenayah Syariah, buku ini disusun dalam bentuk kamus istilah mengikut susunan abjad. Lebih menarik lagi, buku ini cuba melihat bentuk-bentuk pelaksanaan Undang-undang Jenayah Syariah semasa, seperti yang bersangkutan dengan kadar *diyat*, penggunaan DNA dan sebagainya. Bagi melihat bentuk-bentuk pelaksanaan pada zaman sekarang pula, penyusun buku ini cuba meneliti Enakmen-Enakmen Undang-Undang Jenayah Syari'ah yang telah siap digubal, seperti *Enakmen Undang-Undang Kanun Jenayah Syariah (II) 1993 (Hukum Hudud) Negeri Kelantan* dan *Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah (Hudud & Qisas) Negeri Terengganu (2002)*.

Penerbitan buku karya ahli akademik Pusat Kajian Pengurusan Pembangunan Islam (ISDEV), Universiti Sains Malaysia (USM), Pulau Pinang, Malaysia oleh Penerbit Universiti Islam Sultan Sharif Ali (UNISSA) ini merupakan buku kedua selepas penerbitan buku *Dasar dan Strategi Negara Zikir (2015)*. Buku kedua ini bukan sahaja dapat menjadi bahan rujukan untuk masyarakat dalam memahami dengan lebih jelas lagi tentang Undang-Undang Jenayah Syariah Islam, malah ia menjadi sebagai salah satu aktiviti yang dapat memperkukuhkan lagi hubungan kerjasama yang telah terjalin antara UNISSA dengan ISDEV USM. Selain menerusi aktiviti penerbitan ini, hubungan UNISSA-ISDEV juga telah terjalin erat melalui beberapa aktiviti lain seperti penganjuran Program Libatsama Komuniti Kali Kelima di Ban Nua, Hatyai, Thailand pada November 2015, Makmal Sosio-Akademik UNISSA-ISDEV di UNISSA (MASA@UNISSA) pada Julai-Ogos 2015, Makmal Sosio-Akademik ISDEV-UNISSA di USM (MASA@USM) pada Julai 2016, penyelidikan tentang Dasar Pembangunan Berteraskan Islam Dalam Konteks Negara Zikir di Negara Brunei Darussalam, Pembangunan *Istibdal* Wakaf di Brunei Darussalam, Analisis Pengurusan Kualiti di Institusi Pembangunan Islam Brunei Darussalam dan Ensiklopedia Pembangunan Negara Zikir, serta bengkel-bengkel kaedah penyelidikan dan penulisan akademik, juga pelantikan Felo Kunjungan; dan Profesor Adjung.

Semoga Allah Allah *Subhanahu wa Ta'ala* menerima segala usaha mulia ini dan diterima sebagai amalan soleh di sisi-Nya. Seterusnya saya mengharapkan usaha mulia ini akan meninggalkan impak yang nyata lagi bererti kepada usaha mengangkat martabat dan memperjuangkan Islam. Semoga *taufiq* dan *'inayah* Allah *Subhanahu wa Ta'ala* sentiasa bersama kita dalam menjayakan agenda besar ini, InsyaAllah.

DR HAJI NORARFAN BIN HAJI ZAINAL

Rektor

Universiti Islam Sultan Sharif Ali (UNISSA)

Brunei Darussalam

PRAKATA

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين، والصلاة والسلام على أشرف الأنبياء والمرسلين، سيدنا محمد
وعلى آله وصحبه أجمعين، أما بعد:

Segala puji bagi Allah *Subhanahu wa Ta'ala* yang Maha Pengasih lagi Maha Penyayang. Selawat dan salam ke atas Junjungan kita, Nabi Muhammad *Sallallahu 'Alayhi wa Sallam*, para keluarga dan sahabat Baginda *Radiyallahu 'Anhum* dan juga mereka yang mengikut petunjuknya hingga ke Hari Akhirat.

Setinggi-tinggi kesyukuran kehadiran Allah *Subhanahu wa Ta'ala* kerana dengan izin dan bantuan-Nya saya dapat menyiapkan buku *Kamus Istilah Undang-Undang Jenayah Syariah (Hudud, Qisas dan Takzir)* ini. Sebenarnya idea asal penulisan buku ini datang daripada Profesor Muhammad Syukri Salleh, Pengarah, Pusat Kajian Pengurusan Pembangunan Islam (ISDEV), Universiti Sains Malaysia, Pulau Pinang. Beliau sangat prihatin dengan polemik tentang Undang-Undang Jenayah Syariah pada kebelakangan ini dan menjadi cukup bimbang kalau-kalau polemik itu berlaku di luar landasan ilmu. Beliau merasakan sangat penting ISDEV-UNISSA sebagai pusat pengajaran-penyelidikan, menyediakan ilmu tentang Undang-Undang Jenayah Syariah ini secara ilmiah dan objektif. Dengan ini diharapkan sedikit sebanyak ia boleh dijadikan panduan asas dalam memahami persoalan-persoalan yang timbul berkaitan dengan Undang-Undang Jenayah Syariah ini.

Idea dan cadangan Profesor Muhammad Syukri Salleh ini telah dibawa berbincang dengan Majlis Syura ISDEV. Perbincangan ini membuahkan persetujuan untuk menerbitkan sebuah buku tentang Undang-Undang Jenayah Syariah dalam bentuk kamus istilah. Sejak itu saya pun mulalah mengumpul semua istilah yang berkaitan dengan Undang-Undang Jenayah Syariah serta membuat huraian dan

penjelasan terhadap istilah-istilah tersebut. Di mana perlu, huraian istilah-istilah itu disertai pula dengan contoh-contohnya agar pembaca dapat memahaminya dengan lebih mendalam.

Bagi saya, usaha menyusun buku ini bukanlah sesuatu yang mudah kerana istilah berkaitan Undang-Undang Jenayah Syariah ini terlalu banyak dan kompleks. Justeru, istilah yang diketengahkan dalam kamus ini merupakan istilah-istilah yang masyhur dan sering didengar sahaja. Penjelasan bagi setiap istilah dalam buku ini adalah berdasarkan al-Qur'an, hadis dan beberapa kitab *fiqh* yang autoritatif, sama ada dari luar atau dalam negara.

Antara buku rujukan utama dari luar negara ialah *al-Hudud wa al-Sultan* (1986) karangan Abdullah Ahmad Qudsi; *al-'Uqubah wa al-Jarimah* (t.t.) karangan Muhammad Abu Zuhrah; *al-Fiqh al-Jana'iy fi al-Islamiy* (1997) karangan Amir Abdul Aziz; *al-Jara'im fi al-Fiqh al-Islamiy* (1962), *al-'Uqubah fi al-Fiqh al-Islamiy* (1970), *al-Qisas fi al-Fiqh al-Islamiy* (1964) dan *Madkhal al-Fiqh al-Jina'iy al-Islamiy* (1972) keempat-empatnya adalah karangan Ahmad Fathi Bahansi; *al-Turuq al-Hukmiyyah fi al-Siyasah al-Syar'iyah* (t.t.) karangan Ibn Qayyim al-Jawziyyah; *al-Diyat al-'Isyan al-Musallah* (1973) karangan Ahmad al-Husayriy; *al-Muhadharah fi al-Fiqh al-Jana'iy al-Islamiy* (1996) karangan Saif Rejab Qazamil; *al-Fiqh al-Islamiy wa Adillatuh* (1989) dan *al-Fiqh al-Syafi'iy al-Muyassar* (edisi terjemahan berjudul *Fiqh Imam Syafi'i*) kedua-duanya adalah karangan Wahbah al-Zuhayliy. Antara buku rujukan utama dari dalam negara pula ialah *Undang-Undang Jenayah Dalam Islam dan Enakmen Negeri-Negeri* (1998) karangan Abdul Halim El-Muhammady; *Qanun Jinayah Syar'iyah dan Sistem Kehakiman Dalam Perundangan Islam Berdasarkan al-Qur'an dan Hadith* (1996) karangan Haji Said Haji Ibrahim; *Undang-Undang Jenayah Islam: Jenayah Qisas* (1989) dan *Undang-Undang Jenayah Islam (Jenayah Hudud)* (1993) kedua-duanya adalah karangan Mat Saad Abd. Rahman dan buku *Undang-Undang Keterangan Islam* (1991) karangan Mahmud Saedon Awang Othman.

Di samping merujuk kepada beberapa penulisan yang muktabar ini, saya juga cuba melihat bentuk-bentuk pelaksanaan Undang-Undang Jenayah Syariah semasa, seperti yang bersangkutan dengan kadar *diyat*, penggunaan DNA dan sebagainya. Dalam hal ini, saya

menghadapi sedikit kesukaran kerana ada beberapa perkara yang masih belum disepakati (*ittifaq*) oleh para ulama *fiqh*. Lagipun di Malaysia Undang-Undang Jenayah Syariah Hudud dan Qisas belum lagi dilaksanakan walaupun Enakmen Undang-Undang Jenayah Syariah telah siap digubal, seperti *Enakmen Undang-Undang Kanun Jenayah Syariah (II) 1993 (Hukum Hudud) Negeri Kelantan* dan *Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah (Hudud & Qisas) Negeri Terengganu (2002)*. Di mana-mana yang relevan, enakmen-enakmen ini telah diteliti untuk melihat bentuk-bentuk pelaksanaan pada zaman sekarang, terutamanya pelaksanaan Undang-Undang Jenayah Syariah di Negara Brunei Darussalam.

Secara dasarnya perkara yang diketengahkan dalam buku ini hanyalah sekadar menjelaskan makna istilah sahaja. Bagi memudahkan para pembaca, buku ini disusun dalam bentuk kamus istilah mengikut susunan abjad. Namun begitu, tidak semua istilah yang terdapat dalam Undang-Undang Jenayah Syariah ini menggunakan keseluruhan abjad kerana abjad c, e, o, v dan x tidak terdapat dalam istilah Arab.

Dengan hasrat untuk menjelaskan kepada masyarakat tentang huraian maksud istilah-istilah Undang-Undang Jenayah Syariah ini, saya sentiasa bersikap terbuka di atas segala cadangan dan teguran membina bagi tujuan penyempurnaan buku ini.

Akhirnya saya memohon ke hadrat Allah *Subhanahu wa Ta'ala* semoga usaha saya menyusun buku ini akan diterima oleh-Nya sebagai amal jariah dan mendapat keredaan-Nya di dunia dan di akhirat.

Salam hormat daripada penyusun:

MOHD SHUKRI HANAPI

Pusat Kajian Pengurusan Pembangunan Islam (ISDEV)

Universiti Sains Malaysia

Pulau Pinang.

PENGHARGAAN

Penulis amat bersyukur ke hadrat Allah *Subhanahu wa Ta'ala* yang mempermudah kerja-kerja penulisan buku ini. Dengan itu, buku *Kamus Istilah Undang-Undang Jenayah Syariah* ini dapat disiapkan dalam tempoh masa yang ditetapkan. Mudah-mudahan hasil yang diperoleh daripada penulisan buku ini akan menjadikan penulis seorang insan yang semakin hari semakin baik dan dapat menyumbang sesuatu yang bermanfaat kepada insan-insan lain.

Dalam proses menyiapkan buku ini, penghargaan dan jutaan terima kasih dirakamkan kepada pelbagai pihak yang telah memberi bantuan dan pertolongan sama ada secara langsung mahupun tidak langsung. Paling tidak, terdapat tiga pihak yang patut disebutkan di sini. Pertama, Profesor Muhammad Syukri Salleh Pengarah, Pusat Kajian Pengurusan Pembangunan Islam (ISDEV) yang sedikitpun tidak merasa jemu untuk membimbing, memberikan tunjuk ajar, menasihati, memberikan dorongan, dan cadangan-cadangan sehingga penulisan buku ini berjaya dihasilkan. Segala sumbangan beliau dalam keadaan dihambat dengan pelbagai tugas dan kerja, Allah SWT jualah sebaik-baik pemberi ganjaran; kedua, Ustaz Borhanuddin Haji Ahmad yang sudi membantu saya mendapatkan *Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah (Hudud & Qisas) Negeri Terengganu* (2002); dan ketiga, penghargaan juga tidak dilupakan kepada pihak Penerbit Universiti Islam Sultan Sharif Ali (UNISSA), Brunei Darussalam yang berusaha menerbitkan buku ini untuk membolehkannya ditatapi oleh para pembaca dan pencinta ilmu.

Bagi semua pihak yang terlibat dalam menjayakan penerbitan buku ini, didoakan semoga Allah *Subhanahu wa Ta'ala* kurniakan ganjaran yang setimpal.

Sekalung penghargaan daripada penulis:

MOHD SHUKRI HANAPI

*Pusat Kajian Pengurusan Pembangunan Islam (ISDEV,
Universiti Sains Malaysia
Pulau Pinang.*

PENDAHULUAN

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين، والصلاة والسلام على أشرف الأنبياء والمرسلين، سيدنا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين، أما بعد:

Undang-undang Jenayah Syariah merangkumi tiga perkara, iaitu hudud, qisas dan takzir. Hudud ialah hukuman yang telah ditentukan oleh Allah *Subhanahu wa Ta'ala* dalam al-Qur'an dan hadis. Hukuman ini adalah hak Allah *Subhanahu wa Ta'ala* yang tidak boleh ditukar ganti atau dipinda hukumannya. Contohnya ialah hukuman terhadap orang-orang yang berzina, menuduh orang berzina (*qazaf*), minum arak atau meminum minuman yang memabukkan (*syurb khamr*), mencuri (*sariqah*), keluar dari agama Islam (*riddah*), merompak (*hirabah*) dan memberontak (*bughah*).

Oleh sebab hudud adalah hak Allah *Subhanahu wa Ta'ala* untuk kepentingan masyarakat, maka tiada sesiapa pun yang berhak memberi kemaafan kepada pesalah-pesalah yang disabitkan dengan kesalahan hudud. Malah sesiapa yang bertindak melanggar peraturan-peraturan hukum Allah *Subhanahu wa Ta'ala* yang ditetapkan dalam al-Qur'an dan hadis, ia termasuk dalam golongan orang yang zalim. Hal ini berdasarkan firman Allah *Subhanahu wa Ta'ala*:

وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٢٩﴾

Maksudnya: *Dan sesiapa yang melanggar aturan-aturan hukum Allah maka mereka itulah orang-orang yang zalim (al-Baqarah, 2:229).*

Hukuman hudud yang dikenakan ke atas penjenayah-penjenayah yang melakukan kesalahan-kesalahan tersebut di atas adalah hukuman yang sangat adil, kerana hukuman itu berteraskan al-Qur'an dan hadis yang bersifat *qat'iy* (tidak boleh dipertikaikan).

Qisas juga sama ertinya dengan hudud, tetapi dari segi hak, qisas agak berbeza dengan hudud. Hudud itu semata-mata hak Allah *Subhanahu wa Ta'ala*, tetapi qisas adalah gabungan antara hak Allah *Subhanahu wa Ta'ala* dengan hak manusia. Hak manusia di sini bermaksud mangsa dan ahli warisnya berhak memberi kemaafan kepada penjenayah. Dengan kemaafan itu gugurlah hukuman qisas ke atas penjenayah tersebut.

Hak manusia di sini melebihi hak Allah *Subhanahu wa Ta'ala*. Maksudnya hak manusia untuk memaafkan pesalah-pesalah yang disabitkan dengan kesalahan-kesalahan qisas itu adalah lebih diutamakan. Hal ini berdasarkan firman Allah *Subhanahu wa Ta'ala*:

وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ
وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ ۚ فَمَنْ تَصَدَّقَ
بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ ۚ وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ

الظَّالِمُونَ ﴿٥٤﴾

Maksudnya: *Dan kami telah tetapkan atas mereka di dalam kitab Taurat itu, bahawa jiwa dibalas dengan jiwa dan mata dibalas dengan mata dan hidung dibalas dengan hidung, dan telinga dibalas dengan telinga dan gigi dibalas dengan gigi dan luka-luka hendaklah dibalas (seimbang). Tetapi sesiapa yang melepaskan hak membalasnya, maka menjadilah ia penebus dosa baginya dan sesiapa yang tidak menghukum dengan apa yang telah diturunkan Allah, maka mereka itulah orang-orang yang zalim (al-Ma'idah, 5:45).*

Firman-Nya lagi:

وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا ۖ فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ ۗ

Maksudnya: *Dan balasan suatu kejahatan adalah kejahatan yang serupa, maka sesiapa memaafkan dan berbuat baik maka pahalanya atas (kehendak) Allah (al-Syura, 42:40).*

Di samping ayat-ayat al-Qur'an di atas, perkara ini juga dijelaskan dalam hadis Rasulullah *Sallallahu 'Alayhi wa Sallam*, antaranya ialah hadis yang diriwayatkan oleh Anas bin Malik r.a. katanya yang bermaksud:

Aku tidak melihat Rasulullah Sallallahu 'Alayhi wa Sallam apabila dikemukakan sesuatu mengenai qisas, melainkan dia menyuruh supaya diampunkan. (Riwayat Ibn Majah dan Abu Dawud)

Dijelaskan juga dalam hadis yang diriwayatkan daripada Abu al-Darda' katanya yang bermaksud:

Aku mendengar Rasulullah Sallallahu 'Alayhi wa Sallam bersabda: Sesiapa yang ditimpa sesuatu di badannya lalu dia bersedekah dengannya (dengan memberi kemaafan), nescaya Allah meningkatkan darjatnya dan dihapuskan dosa daripadanya (Riwayat al-Tirmiziy dan Ibn Majah).

Syariat menentukan hukuman qisas kepada dua jenis jenayah, iaitu pembunuhan dan mencederakan. Kedua-dua jenis jenayah ini dari segi tindakan jenayahnya tidak banyak perbezaannya. Cuma kesan tindakan itu sahaja yang berbeza, iaitu satunya membawa maut dan satu lagi tidak membawa maut. Walau bagaimanapun jenayah yang membawa maut sudah semestinya didahului dengan kecederaan. Kecederaan yang parah lazimnya akan membawa maut. Hal ini menunjukkan tabiat kedua-dua jenayah ini adalah hampir sama.

Hukuman qisas yang dikenakan ke atas penjenayah itu adalah sama sebagaimana yang dilakukan oleh penjenayah terhadap mangsanya. Jika ia membunuh, hukumannya ialah bunuh dan jika mencederakan hukumannya pula ialah dcederakan sebagaimana dilakukan terhadap mangsanya. Hukuman qisas terhadap jenayah pembunuhan dan mencederakan wajib dilaksanakan apabila memenuhi segala syarat yang ditetapkan. Misalnya, dalam jenayah pembunuhan, syarat hukuman qisas yang hendak dilaksanakan itu mestilah tidak mempunyai halangan syarak seperti kematian orang yang membunuh, wujud perdamaian (*sulh*) antara pembunuh dengan ahli waris mangsa dan wujud kemaafan (*'afw*) daripada semua ahli waris mangsa bunuh. Dalam jenayah mencederakan pula, syarat hukuman qisas yang hendak dilaksanakan itu mestilah menyamai kecederaan yang dilakukan oleh penjenayah terhadap mangsa dengan tidak ada unsur melebihi dan penganiayaan. Jika terdapat halangan-halangan syarak seperti yang disebutkan di atas, maka hukuman qisas yang merupakan hukuman asal (*asliyyah*) ke atas penjenayah digugurkan. Dalam hal ini, ia harus digantikan dengan hukuman yang lebih ringan seperti *diyat*.

Diyat dalam Undang-Undang Jenayah Syari'ah merupakan hukuman ganti (*baddaliyyah*) yang berhubungan dengan kesalahan qisas. Ia merupakan bayaran pampasan dalam bentuk harta yang wajib dibayar oleh penjenayah kepada ahli waris mangsa sebagai ganti rugi disebabkan melakukan sesuatu jenayah, seperti orang yang membunuh seumpama sengaja (*qatl syibh 'amd*), membunuh dengan tidak sengaja (*qatl khata*'), membunuh dengan sengaja (*qatl 'amd*) tetapi dimaafkan oleh ahli waris mangsa bunuh dan mencedera, atau membinasakan anggota badan mangsa.

Konsep jumlah *diyat* yang mesti dibayar dalam kes-kes jenayah syari'ah terbahagi kepada dua. Pertama, *diyat* dalam jumlah yang sempurna (*diyat al-Kamilah*) dan kedua, *diyat* yang dikadarkan sahaja (*diyat al-Muqaddarah*).

Konsep *diyat* yang sempurna ini (disebut juga sebagai satu *diyat*) iaitu jumlah *diyat* yang dibayar kepada waris mangsa atau mangsa sendiri dalam jumlah yang penuh, iaitu seratus ekor unta. Ia merupakan hukuman asal *diyat* yang ditetapkan dalam hadis. Jenayah yang mesti dibayar dengan jumlah *diyat* sempurna ialah semua jenis jenayah bunuh dan beberapa jenayah membinasakan anggota tubuh badan (lihat istilah *itlaf al-'Udhw*).

Berhubung kadar *diyat* bagi semua jenis jenayah pembunuhan ada dijelaskan dalam hadis-hadis Rasulullah *Sallallahu 'Alayhi wa Sallam*. Antaranya hadis yang diriwayatkan daripada 'Umar bin Syu'ib bahawa Rasulullah *Sallallahu 'Alayhi wa Sallam* bersabda yang bermaksud:

Sesiapa yang membunuh seseorang Mukmin dengan sengaja, kesnya hendaklah diserahkan kepada ahli waris mangsa bunuh. Jika mereka (ahli waris mangsa) kehendaki, mereka boleh membunuh balas pembunuh itu dan jika mereka kehendaki, mereka boleh menerima bayaran diyat iaitu 30 ekor unta yang berumur 3 tahun (hiqqah), 30 ekor unta yang berumur 4 tahun (jaza'ah) dan 40 ekor unta bunting (khalifah). Termasuk juga sesuatu perkara yang mereka perdamaikan atasnya (selain daripada yang ditentukan), maka perkara itu adalah dibolehkan bagi mereka. Demikian ialah untuk menguatkan perkara diyat (Riwayat al-Tirmiziy).

Dalam hadis lain yang juga diriwayatkan daripada ‘Umar bin Syu‘ib, bahawa Rasulullah *Sallallahu ‘Alayhi wa Sallam* bersabda yang bermaksud:

Diyat bagi kes pembunuhan seumpama sengaja (qatl syibh ‘amd) ialah diyat yang berat (mughallazah) seperti diyat kes pembunuhan sengaja (qatl ‘amd) (Riwayat Abu Dawud).

Sabda Rasulullah *Sallallahu ‘Alayhi wa Sallam* lagi yang bermaksud:

Diyat pada pembunuhan yang tersalah (qatl khata’) ialah 20 ekor unta yang berumur 3 tahun (hiqqah), 20 ekor unta yang berumur 4 tahun (jaza‘ah), 20 ekor unta betina yang berumur 2 tahun (bint makhad), 20 ekor unta jantan yang berumur 2 tahun (bani makhad) dan 20 ekor unta betina yang berumur 1 tahun (bani labun) (Riwayat Abu Dawud).

Konsep *diyat muqaddarah* ialah jumlah *diyat* yang mesti dibayar tidak sampai kadar satu *diyat* sempurna, iaitu dalam jumlah seratus ekor unta. *Diyat Muqaddarah* atau yang lebih di kenali sebagai *arsy* (lihat *arsy*) terbahagi pula kepada dua jenis berdasarkan kadarnya, sama ada kadarnya itu telah ditetapkan oleh syarak ataupun tidak.

Jenis pertama ialah *arsy* yang ditetapkan kadarnya dalam nas syarak seperti *arsy* dengan jumlah $1/2$ *diyat* bagi kecederaan sebelah tangan. Rasulullah *Sallallahu ‘Alayhi wa Sallam* bersabda yang bermaksud:

“Pada sebelah tangan yang dcederakan, maka wajib dibayar dengan lima puluh ekor unta ($1/2$ diyat)” (Riwayat Abu Dawud).

Termasuk juga dalam *arsy* yang ditetapkan kadarnya dalam nas syarak ialah kadar *arsy* dengan jumlah 1/4 *diyāt* bagi kecederaan satu kelopak mata, 1/10 *diyāt* bagi kecederaan sebatang jari tangan atau kaki, 1/30 *diyāt* bagi kecederaan satu sendi jari dan sebagainya (untuk perincian lihat istilah *itlaf al-'Udhw*).

Jenis yang kedua pula ialah yang tidak ditetapkan kadarnya dalam nas syarak, seperti luka yang tidak mendedahkan tulang (*al-Badhi'ah*). Rasulullah *Sallallahu 'Alayhi wa Sallam* tidak pernah menetapkan satu kadar bayaran *arsy* yang tetap bagi luka-luka yang tidak sampai ke peringkat luka *mudhihah*. Kadarnya terserahlah kepada budi bicara hakim. Pada kebiasaannya jumlah *diyāt* ini akan dinilai mengikut tahap seriusnya sesuatu kecederaan. Penilaian sebegini disebut sebagai *hukumah* atau *hukumah 'adl*.

Secara umumnya, *diyāt* adalah hukuman yang diperuntukkan dalam al-Qur'an dan hadis. Allah *Subhanahu wa Ta'ala* berfirman:

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَأً وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ إِلَّا أَنْ يَصَدَّقُوا فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِّنَ اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧٧﴾

Maksudnya: Dan tidak harus sama sekali bagi seseorang mukmin membunuh seorang mukmin yang lain, kecuali dengan tidak sengaja dan sesiapa yang membunuh seorang mukmin dengan tidak sengaja, maka (wajiblah dia membayar kaffarah) dengan memerdekakan seorang hamba yang beriman serta membayar diyat (denda ganti nyawa) yang diserahkan kepada ahlinya (keluarga si mati), kecuali jika mereka sedekahkan (memaafkannya). Tetapi jika dia (yang terbunuh dengan tidak sengaja) dari kaum (kafir) yang memusuhi kamu, sedang dia sendiri

beriman, maka (wajiblah pembunuh membayar kaffarah sahaja dengan) memerdeka-kan seorang hamba yang beriman dan jika dia (orang yang terbunuh dengan tidak sengaja itu) dari kaum (kafir) yang ada ikatan perjanjian setia di antara kamu dengan mereka, maka wajiblah membayar diyat (denda ganti nyawa) kepada keluarganya serta memerdekakan seorang hamba yang beriman. Dalam pada itu, sesiapa yang tidak dapat (mencari hamba yang akan dimerdekakannya), maka hendaklah dia berpuasa dua bulan berturut-turut; (hukum yang tersebut) datangnya dari Allah untuk menerima taubat (membersihkan diri kamu) dan (ingatlah) Allah Maha Mengetahui, lagi Maha Bijaksana (al-Nisa', 4:92).

Diriwayatkan daripada Abu Hurairah *Radiyahallhu 'Anhu* katanya:

Sesiapa yang dibunuh, maka wali atau ahli keluarganya boleh membuat pilihan, sama ada mahu menuntut diyat atau bunuh balas (Riwayat al-Bukhariy).

Pembayaran *diyat* bagi daerah atau tempat yang tiada unta, wajib dibayar *diyatnya* dengan menggunakan emas, perak dan barangan-barangan lain yang senilai dengan jumlah semasa harga 100 ekor unta. Hal ini berdasarkan hadis yang diriwayatkan daripada 'Amr bin Syu'ib, katanya yang bermaksud:

Adalah diyat pada zaman Rasulullah Sallallahu 'Alayhi wa Sallam ialah 800 dinar, atau 8,000 dirham. Diyat ahli kitab ketika itu ialah separuh daripada diyat orang-orang Islam. Peraturan itu adalah ber-jalan sampai pemerintahan Khalifah Umar al-Khattab Radiyahallhu 'Anhu. Pada suatu ketika Khalifah Umar al-Khattab berkhutbah dengan berkata: Ketahuilah! Sesungguhnya kini harga unta meningkat ke paras harga tinggi

(mahal). Maka Khalifah Umar mewajibkan membayar harga diyat ke atas orang yang mempunyai emas ialah 1,000 dinar, dan orang yang mempunyai perak 12,000 wang perak, dan orang yang mempunyai lembu 200 ekor lembu, dan orang yang mempunyai kambing, 2,000 ekor kambing, dan orang yang mempunyai pakaian, 100 pasang pakaian (diperbuat daripada kain sutera). Khalifah Umar meninggalkan diyat Kafir Zimmi dan tidak dihapuskannya (Riwayat Abu Dawud).

Lembu, kambing, pakaian lengkap, dinar emas atau dirham perak yang disebutkan dalam hadis di atas ialah barang-barang ganti *diyat* (ganti unta) yang hanya digunakan apabila terlalu sukar untuk mendapatkan unta. Pada masa yang sama barang-barang tersebut agak mudah diperolehi (untuk perincian lihat istilah *diyat*).

Sekiranya tidak mampu dibayar dengan jenis-jenis yang telah disebutkan sebelum ini kerana sukar untuk diperolehi, maka pesalah boleh membayar jumlah *diyat* yang sempurna dengan menilainya menurut harga semasa seratus ekor unta. Ia adalah kadar asal dalam pembayaran *diyat*.

Nilai *diyat* semasa ini boleh menjadi tinggi dengan meningkatnya harga unta dan boleh menjadi rendah dengan menurunnya harga unta. Hal ini berdasarkan hadis yang diriwayatkan daripada ‘Amr bin Syu‘ib katanya yang bermaksud:

Rasulullah Sallallahu ‘Alayhi wa Sallam membayar diyat menurut harganya atas pembunuhan yang tersalah kepada penduduk kampung dan bandar sebanyak 400 dinar, atau perak yang senilai dengan harga itu, dan diyat adalah menurut nilai harga unta. Apabila harga unta mahal dinaikkan nilai harganya (diyat), dan apabila harga unta turun (murah) diturunkan nilai harganya (diyat) (Riwayat Abu Dawud dan al-Nasa’iy)

Barangkali, berdasarkan hakikat inilah nilai *diyat* pada zaman sekarang boleh berbeza-beza. Misalnya, nilai *diyat* yang ditetapkan dalam Bahagian Permulaan, Subseksyen 2 (1) Enakmen Undang-undang Kanun Jenayah Syariah (II) 1993 (Hukum Hudud) Negeri Kelantan, jumlah satu *diyat* adalah bersamaan dengan harga emas semasa seberat 4,450 gram atau suatu jumlah yang akan ditetapkan oleh Kebawah Duli Yang Maha Mulia Al-Sultan dari semasa ke semasa mengikut hukum syarak. Nilai ini akan berubah mengikut penilaian semula dari masa ke semasa.

Dalam Bahagian I (Permulaan), Subseksyen 2 (1), Enakmen Kesalahan Jenayah (Hudud & Qisas) Negeri Terengganu (2002) pula, dinyatakan bahawa jumlah satu *diyat* ialah 100 ekor unta atau nilai harganya atau suatu jumlah yang akan ditetapkan oleh Duli Yang Maha Mulia Sultan dari semasa ke semasa mengikut hukum syarak.

Takzir pula berbeza dengan hukuman hudud dan qisas. Ia merupakan hukuman yang tidak ditetapkan oleh Allah *Subhanahu wa Ta'ala* dalam al-Qur'an dan hadis. Ia merupakan hukuman dera terhadap penjenayah-penjenayah yang telah sabit kesalahannya di dalam mahkamah. Kesalahan yang dilakukan oleh penjenayah itu tidak termasuk di bawah kes yang membolehkannya dijatuhkan hukuman hudud dan qisas. Contoh kesalahan-kesalahan takzir adalah seperti bercumbu-cumbuan dengan perempuan yang bukan isterinya, berkhalwat, menuduh seseorang dengan tuduhan yang melulu dan sebagainya.

Jenis atau kadar serta bentuk hukuman takzir itu adalah terserah kepada kebijaksanaan hakim atau pemerintah (*hukumah*) untuk menentukan dan memilih hukuman yang patut dikenakan ke atas penjenayah-penjenayah. Takzir bertujuan memberi keinsafan kepada penjenayah-penjenayah agar tidak mengulangi lagi jenayah yang telah mereka lakukan. Terdapat juga kesalahan-kesalahan takzir ini yang disebut dalam al-Qur'an, seperti kesalahan berjudi, rasuah dan makan makanan haram. Namun begitu, hukuman keseksannya di dunia tidak dijelaskan, tetapi dijelaskan hukuman di akhirat sahaja. Justeru, ia dikategorikan sebagai kesalahan takzir yang hukumannya boleh ditentukan oleh pihak berkuasa mengikut kesesuaiannya.

Terdapat juga kesalahan-kesalahan hudud atau qisas yang boleh bertukar menjadi takzir kerana terdapat halangan-halangan syarak. Contohnya, kanak-kanak yang melakukan kesalahan mencuri, seseorang yang cuba mencuri dan sebagainya.

Hudud, qisas dan takzir ini disyariatkan untuk kemaslahatan manusia. Kemaslahatan yang ditekankan oleh Islam ialah lima prinsip utama (*daruriyyat khamsah*) yang wajib dipelihara pada diri manusia seperti agama, nyawa, keturunan dan maruah, akal dan harta benda. Kelima-lima perkara ini merupakan keperluan asas manusia. Atas dasar pemeliharaan lima perkara inilah undang-undang jenayah syariah ditetapkan dalam Islam. Sesuatu perbuatan dianggap jenayah jika ia mengancam kemaslahatan lima perkara tersebut.

Hudud, qisas dan takzir juga merupakan undang-undang jenayah ciptaan Allah *Subhanahu wa Ta'ala* yang mampu menyelamatkan manusia daripada keruntuhan akhlak dan kemusnahan sosial seperti seks bebas, mencuri, merompak, memberontak, meminum minuman yang memabukkan dan sebagainya. Ia merupakan syariat Islam yang lengkap untuk menghukum sesuatu perkara yang berlaku mengikut hukum Allah *Subhanahu wa Ta'ala* dan Rasul-Nya. Ia sesuai bagi setiap tempat dan masa. Allah *Subhanahu wa Ta'ala* telah mengingatkan Rasulullah *Sallallahu 'Alayhi wa Sallam* supaya mengikut syariat-Nya. Allah *Subhanahu wa Ta'ala* berfirman:

ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا

يَعْلَمُونَ ﴿٤٨﴾

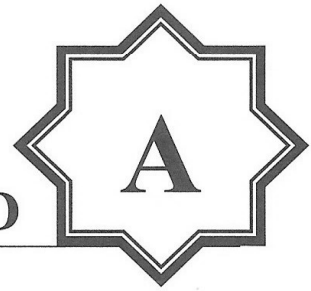
Maksudnya: *Kesudahannya Kami jadikan engkau (wahai Muhammad dan utuskan engkau) menjalankan satu syariat (yang lengkap) dari hukum-hukum agama; maka turutilah syariat itu dan janganlah engkau menurut hawa nafsu orang-orang yang tidak mengetahui (perkara yang benar) (al-Jasiyah, 45:18).*

Syariat Islam membawa kebenaran yang jelas. Ia bebas daripada sebarang pengaruh dan kepentingan pihak-pihak tertentu. Allah *Subhanahu wa Ta'ala* mengutuskan para Nabi supaya mereka menghukumkan sesuatu perkara yang berlaku dalam masyarakat manusia itu secara adil berlandaskan hukum-hukum-Nya. Allah *Subhanahu wa Ta'ala* berfirman:

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّنَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ وَأَنْزَلَ
 مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِي مَا اخْتَلَفُوا فِيهِ وَمَا اخْتَلَفَ
 فِيهِ إِلَّا الَّذِينَ أُوتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ فَهَدَى اللَّهُ
 الَّذِينَ ءَامَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِهِ وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ
 يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٢١٣﴾

Maksudnya: Pada mulanya manusia itu ialah umat yang satu (menurut agama Allah yang satu, tetapi setelah mereka berselisihan), maka Allah mengutuskan para Nabi sebagai pemberi khabar gembira (kepada orang-orang yang beriman dengan balasan Syurga) dan pemberi amaran (kepada orang-orang yang ingkar dengan balasan azab Neraka); dan Allah menurunkan bersama para Nabi itu kitab-kitab suci yang (mengandungi keterangan-keterangan yang) benar, untuk menjalankan hukum di antara manusia mengenai apa yang mereka perselisihkan (al-Baqarah, 2:213).

Kesimpulannya, Undang-Undang Jenayah Syariah merangkumi hudud, qisas dan takzir. Hudud dan Qisas merupakan hukuman yang ditetapkan Allah *Subhanahu wa Ta'ala* dan Rasulullah *Sallallahu 'Alayhi wa Sallam* dalam al-Qur'an dan hadis, manakala takzir pula merupakan hukuman yang ditetapkan oleh pemerintah mengikut kesesuaian kesalahan atau jenayah yang berlaku. Ketiga-tiga hukuman ini dikenakan terhadap sesiapa yang melakukan kesalahan jenayah syariah. Tujuannya adalah untuk menjaga prinsip Undang-Undang Islam, iaitu agama, nyawa, akal, keturunan dan harta benda.

Adat al-Qatl al-‘Amd (أداة القتل العمد)

Alat untuk membunuh dalam mensabitkan kes pembunuhan dengan sengaja. Terdapat empat kategori alat yang boleh membunuh, iaitu:

- a. Alat yang tajam dan boleh menembusi tubuh atau menceraikan anggota tubuh.
- b. Alat yang berat dan boleh membawa kepada kematian apabila dihentakkan ke atas mangsa.
- c. Alat yang boleh membakar, melemas, mencekik atau meracun.
- d. Alat yang merbahaya menurut tafsiran akal, seperti arus elektrik.

Adat al-Qisas (أداة القصاص)

Alat yang digunakan untuk melaksanakan hukuman qisas bagi jenayah pembunuhan atau mencederakan dengan sengaja.

Menurut ulama Mazhab Hanafi dan Hanbali, meskipun pembunuhan yang dilakukan oleh penjenayah adalah dengan pelbagai cara, namun pelaksanaan qisas dalam kes pembunuhan hanyalah dengan menggunakan pedang sahaja. Dengan perkataan lain, penjenayah tidak dibunuh dengan cara ia membunuh mangsa, kerana pembunuhan dengan selain pedang merupakan penyiksaan dan dilarang. Pendapat mereka ini adalah berdasarkan hadis Rasulullah *Sallallahu ‘Alayhi wa Sallam* yang bermaksud, “Tidak ada hukuman qisas itu kecuali dengan menggunakan pedang” (Riwayat al-Bazzar dan Ibn ‘Adi).

Oleh sebab itu, jika terdapat sebahagian ahli waris ingin melaksanakan hukuman qisas dengan menggunakan alat-alat lain selain pedang, maka pihak berkuasa tidak boleh membenarkannya. Jika ia melaksanakan juga haknya bukan dengan menggunakan pedang, maka pelaksanaannya itu tetap dihukum sah, akan tetapi ia akan dikenakan hukuman takzir kerana melanggar bidang kuasa pemerintah.

Menurut ulama Mazhab Syafi'iy dan Maliki, waris mangsa yang dibunuh adalah berhak melaksanakan hukuman qisas ke atas pembunuh sama seperti cara yang digunakan oleh pembunuh untuk membunuh mangsanya.

Terdapat dua pandangan dalam kalangan ulama Mazhab Maliki dalam kes penjenayah membunuh mangsa dengan api atau racun. Segolongan berpendapat, penjenayah tersebut dibunuh dengan pedang. Pendapat masyhur dalam ulama Mazhab Maliki ialah penjenayah bunuh dengan cara yang sama. Hujah mereka ialah:

- a. Firman Allah *Subhanahu wa Ta'ala* yang bermaksud, "*Oleh itu sesiapa yang melakukan pencerobohan terhadap kamu maka balaslah pencerobohannya itu seimbang dengan pencerobohan yang dilakukannya kepada kamu*" (al-Baqarah, 2:194).
- b. Firman-Nya lagi yang bermaksud, "*Dan jika kamu membalas kejahatan (pihak lawan), maka hendaklah kamu membalas dengan kejahatan yang sama seperti yang telah ditimpakan kepada kamu dan jika kamu bersabar, (maka) sesungguhnya yang demikian itu adalah lebih baik bagi orang-orang yang sabar*" (al-Nahl, 16:126).
- c. Firman-Nya lagi yang bermaksud, "*Dan balasan suatu kejahatan ialah kejahatan yang serupa*" (al-Syura, 42:40)
- d. Sabda Rasulullah *Sallallahu 'Alayhi wa Sallam* yang bermaksud, "*Sesiapa yang membakar maka kami akan membakarnya dan sesiapa yang menenggelam maka kami akan menenggelamkannya*" (Riwayat al-Baihaqiy).

Lagipun dari segi logiknya qisas mempunyai makna persamaan dalam perbuatan, maka penjenayah wajib dihukumkan dengan cara yang sama seperti yang telah dilakukan terhadap mangsa. Hal ini selaras dengan tujuan qisas itu yang dijelaskan sebelum ini.

Sebenarnya tujuan Rasulullah *Sallallahu 'Alayhi wa Sallam* menyebut pedang sebagai alat untuk melaksanakan hukuman qisas, kerana pedang merupakan alat yang mempunyai tahap ketajaman yang tinggi dan paling cepat mematikan mangsa tanpa berlakunya penyeksaan yang lama. Pada zaman sekarang terdapat alat lain yang lebih cepat dapat mematikan penjenayah seperti arus elektrik. Menurut Mat Saad Abd. Rahman (1989), dalam hal ini sesetengah ulama pada zaman mutakhir mengatakan harus digunakan arus elektrik dalam pelaksanaan hukuman qisas. Kepantasan elektrik kemungkinan dapat mengatasi ketajaman petang.

Menurut Mat Saad Abd. Rahman (1989), qisas dalam jenayah kecederaan pula tidak harus dilaksanakannya dengan menggunakan pedang ataupun senjata-senjata lain yang ditakuti boleh menyebabkan berlaku kecederaan baru pada anggota yang lain, sama ada jenayah kecederaan ini berlaku dengannya ataupun tidak.

Pelaksanaan qisas kecederaan hendaklah dengan bantuan seorang pakar pembedahan dengan menggunakan alat pembedahan ataupun alat-alat lain yang seumpamanya. Seorang yang melaksanakan hukuman qisas kecederaan dikehendaki menggunakan alat yang lebih ringan daripada yang digunakan oleh penjenayah.

Adil (عدالة)

Merupakan salah satu daripada syarat-syarat menjadi saksi. Namun begitu, para *fuqaha'* (ahli fiqh) berbeza pendapat dalam menentukan maksud adil yang dikehendaki dalam kesaksian, iaitu:

- a. Imam Abu Hanifah menyatakan bahawa adil yang dimaksudkan ialah memadai dengan mempunyai sifat-sifat sebagai seorang Islam yang zahir dan tidak terdapat padanya sifat-sifat tercela.

- e. Rasulullah *Sallallahu 'Alayhi wa Sallam* telah memerintahkan supaya seseorang Yahudi yang telah membunuh seorang hamba perempuan (*jariah*) dengan menghentakkan kepalanya ke batu, dibunuh dengan cara yang sama.

Dalil-dalil tersebut dengan jelas menunjukkan tentang keharusan bagi seseorang waris bertindak sewaktu melaksanakan hukuman qisas ke atas pembunuh dengan tindakan yang sama seperti tindakan pembunuh ke atas mangsanya.

Walaupun begitu, bukanlah kesemua tindakan itu dapat dilakukan atau dibalas dengan tindakan yang sama, kerana terdapat beberapa tindakan penjenayah dengan menggunakan cara atau alat yang diharamkan oleh syarak, seperti dengan menggunakan sihir, *khamr* (arak) atau liwat. Jika pembunuh membunuh mangsanya dengan cara yang diharamkan oleh syarak, maka pembunuh wajib diqisaskan dengan pedang, kerana perbuatan-perbuatan tersebut diharamkan pada asalnya.

Kalau mangsanya itu dibunuh dengan menggunakan sihir atau racun, maka ahli waris yang melaksanakan qisas tidak diharuskan menggunakan sihir dan racun untuk pelaksanaan qisas, malah ia wajib menggunakan pedang sahaja.

Dalam Mazhab al-Syafi'iy dan Maliki, walaupun ahli waris diharuskan menggunakan alat atau cara yang sama dengan apa-apa yang telah digunakan oleh pembunuh dalam pelaksanaan qisas, tetapi mereka tidak menolak penggunaan pedang sebagai satu cara dalam pelaksanaannya.

Oleh itu, jelaslah bahawa ulama Mazhab al-Syafi'iy ingin memberi sepenuh hak kepada ahli waris dalam pelaksanaan hukuman qisas, agar dengan itu akan mencapai matlamat sebenar bagi pelaksanaan hukuman itu, iaitu sebagai pemuasan. Maksudnya pemuasan perasaan marah yang terpendam di hati ahli waris apabila salah seorang kaum kerabat mereka dibunuh oleh seseorang. Apabila kepuasan ini dapat dipenuhi, maka tentulah akan hilang perasaan dendam mendendam buat masa-masa yang akan datang. Dengan itu terhindarlah daripada kemungkinan berlakunya beberapa pembunuhan lain.

Syarat adil ini diperuntukkan dalam firman Allah *Subhanahu wa Ta'ala* yang bermaksud, “Kemudian, apabila mereka (*hampir*) habis tempoh *iddahnya*, maka bolehlah kamu pegang mereka (*rujuk*) dengan cara yang baik atau lepaskan mereka dengan cara yang baik dan adakanlah dua orang saksi yang adil di antara kamu (*semasa kamu merujuk atau melepaskannya*) dan hendaklah kamu (*yang menjadi saksi*) menyempurnakan persaksian itu kerana Allah semata-mata. Dengan hukum-hukum yang tersebut diberi peringatan dan pengajaran kepada sesiapa yang beriman kepada Allah dan hari akhirat dan sesiapa yang bertakwa kepada Allah (*dengan mengerjakan suruhan-Nya dan meninggalkan larangan-Nya*), nescaya Allah akan mengadakan baginya jalan keluar (*dari segala perkara yang menyusahkannya*)” (al-Talaq, 65 :2).

Dalam ayat yang lain, Allah *Subhanahu wa Ta'ala* berfirman yang bermaksud, “Hendaklah kamu mengadakan dua orang saksi lelaki dari kalangan kamu. Kemudian kalau tidak ada dua orang saksi lelaki, maka bolehlah, seorang lelaki dan dua orang perempuan dari kalangan orang yang kamu setujui (*adil*) menjadi saksi” (al-Baqarah, 2 :282).

Afw (عفو)

Menggugurkan tuntutan qisas tanpa menuntut hukuman *baddaliyyah* (*ganti*), seperti *diyat*. Para *fuqaha'* bersepakat mengatakan bahawa jika seseorang pembunuh itu dimaafkan oleh *wali al-Dam* (*ahli waris mangsa*), maka gugurlah hukuman qisas daripada penjenayah tersebut. Hukuman qisas bukanlah suatu perkara yang wajib dituntut oleh *wali al-Dam*. Jika *wali al-Dam* mahu, adalah lebih baik mereka memaafkan penjenayah berkenaan.

Hal ini berdasarkan beberapa nas al-Qur'an, hadis dan *ijmak*. Antaranya ialah firman Allah *Subhanahu wa Ta'ala* yang bermaksud, “Sesiapa yang mendapat suatu kemaafan (*keampunan*) daripada saudaranya, hendaklah (*yang memaafkan*) mengikuti dengan cara yang baik, dan hendaklah (*yang diberi maaf*) membayar (*diyat*) kepada pemberi maaf dengan cara yang baik pula. Demikian itu adalah suatu keringanan daripada Tuhan kamu dan suatu kerahmatan” (al-Baqarah, 2:178).

Firman-Nya lagi yang bermaksud, “*Dan telah Kami tetapkan terhadap mereka di dalamnya (al-Taurat) bahawa jiwa (dibalas) dengan jiwa, dan mata dibalas dengan mata, dan hidung dibalas dengan hidung, dan telinga dibalas dengan telinga, dan gigi dibalas dengan gigi, dan luka hendaklah dibalas dengan seimbang. Sesiapa yang melepaskan (hak qisas)nya, maka melepaskan hak itu menjadi penebus dosa baginya*” (al-Ma’idah, 5 :45).

Firman-Nya lagi yang bermaksud, “*Dan balasan suatu kejahatan adalah kejahatan yang serupa, maka sesiapa memaafkan dan berbuat baik maka pahalanya atas (kehendak) Allah*” (al-Syura, 42 :40).

Selain ayat-ayat al-Qur’an di atas, perkara ini juga dijelaskan dalam hadis Rasulullah *Sallallahu ‘Alayhi wa Sallam*, antaranya:

- a. Diriwayatkan daripada Anas bin Malik *Radiyahallahu ‘Anhu* katanya yang bermaksud, “*Aku tidak melihat Rasulullah Sallallahu ‘Alayhi wa Sallam apabila dikemukakan sesuatu mengenai qisas, melainkan dia menyuruh supaya diampunkan*” (Riwayat Ibn Majah dan Abu Dawud).
- b. Diriwayatkan daripada Abu al-Darda’ katanya yang bermaksud, “*Aku mendengar Rasulullah Sallallahu ‘Alayhi wa Sallam bersabda: Sesiapa yang ditimpa sesuatu di badannya lalu dia bersedekah dengannya (dengan memberi kemaafan), nescaya Allah meningkatkan darjatnya dan dihapuskan dosa daripadanya*” (Riwayat al-Tirmiziy dan Ibn Majah).

Imam Malik dan Abu Hanifah berpendapat jika hukuman qisas digantikan dengan hukuman *diyat* ia tidak dianggap sebagai suatu pengampunan, tetapi dianggap sebagai *sulh* (berdamai). Oleh sebab itulah, jika tuntutan qisas itu ditukar kepada tuntutan *diyat*, maka memerlukan persetujuan penjenayah untuk membayar *diyat*.

Berbeza pula dengan pendapat Imam al-Syafi’iy dan Ahmad bin Hanbal. Menurut mereka, apabila *wali al-Dam* telah memaafkan penjenayah, ertinya dia telah menarik balik daripada menuntut hukuman qisas dan *diyat*. Orang yang tidak mahu menuntut qisas kerana dia telah memaafkan. Begitu juga dengan orang yang meminta ditukar hukuman qisas kepada *diyat* kerana dia telah memaafkan. Oleh

itu, pertukaran daripada hukuman qisas kepada hukuman *diyat* tidak memerlukan persetujuan penjenayah.

Memberi maaf kepada penjenayah adalah diharuskan dengan apa jua bentuk yang memberi makna kemaafan. Sungguhpun demikian, kemaafan yang boleh menggugurkan hukuman qisas hendaklah mematuhi beberapa syarat, iaitu baligh, berakal, dengan kerelaan sendiri, diberi oleh orang yang mempunyai hak dan pengampunan itu diberi oleh semua *wali al-Dam*.

Ulama tidak bersependapat mengenai orang yang berhak memberi keampunan. Menurut Imam Abu Hanifah, Imam al-Syafi'iy dan satu riwayat daripada Imam Ahmad bin Hanbal menyatakan bahawa orang yang berhak mengampunkan iaitu semua waris, sama ada lelaki atau perempuan; sama ada mereka menerima pusaka melalui pembahagian pusaka atau *'asabah*.

Hal ini berdasarkan hadis Rasulullah *Sallallahu 'Alayhi wa Sallam* yang bermaksud, "*Sesiapa yang (waris) baginya dibunuh, maka ahlinya diberi pilihan antara dua (sama ada qisas atau memaafkan)*" (Riwayat al-Bukhariy).

Perkataan *ahl* (waris) yang disebutkan dalam hadis di atas adalah umum, sama ada lelaki atau perempuan. Begitu juga menurut satu riwayat bahawa ada seorang lelaki disabitkan dengan jenayah membunuh dengan sengaja, tetapi ia hanya dimaafkan oleh sebahagian ahli waris mangsa bunuh itu. Apabila kes itu dikemukakan kepada Sayyidina 'Umar al-Khattab *Radiyahallahu 'Anhu* yang menjadi khalifah pada masa itu, dia pun bertanya kepada Ibn Mas'ud. Ibn Mas'ud menjawab, "*Jika sebahagian wali memaafkan penjenayah maka tidak wajib qisas ke atasnya*" (Riwayat al-Bayhaqiy).

Sayyidina 'Umar al-Khattab *Radiyahallahu 'Anhu* menyetujui pendapat Ibn Mas'ud di atas. Dalam riwayat ini, Ibn Mas'ud tidak membezakan antara setengah ahli waris dengan ahli waris yang lain. Oleh itu, hak memberi keampunan tidak semestinya semua ahli waris.

Begitu juga menurut satu riwayat bahawa seorang pembunuh telah dibawa ke hadapan Sayyidina ‘Umar al-Khattab *Radiyahallahu ‘Anhu*, tiba-tiba ahli waris mangsa datang ke situ untuk membunuh balas pembunuh itu. Lalu saudara perempuan kepada pembunuh dan juga isteri mangsa bunuh berkata, “*Aku ampunkan bahagianku daripada (orang yang membunuh) suamiku. ‘Umar Radiyahallahu ‘Anhu telah menerima kemaafan daripada isteri mangsa sebagai alasan yang menggugurkan hukuman qisas*” (Riwayat Ibn Hazm).

Menurut Imam Malik dan satu riwayat daripada Imam Ahmad bin Hanbal menyatakan bahawa hak memberi maaf hanya diberi kepada ahli ‘*asabat* lelaki dan tidak kepada ahli ‘*asabat* wanita (Riwayat al-Dardir). Pada pandangan mereka kaum wanita dalam banyak hal tidak mempunyai kekuasaan (*wilayat*), seperti dalam urusan perkahwinan dan kehakiman. Maka mereka juga tidak mempunyai kuasa pengampunan dalam masalah qisas.

Setelah meneliti pendapat-pendapat di atas, maka pendapat majoriti (*jumhur*) ulama adalah lebih kuat kerana alasan-alasan yang diberikan kukuh. Lebih-lebih lagi tidak ada dalil yang kuat yang mengecualikan sebahagian ahli waris dari memiliki hak memberi maaf. Malahan banyak ayat al-Qur’an yang menyarankan supaya memberi kemaafan kepada penjenayah.

Berkaitan masa pengampunan, ahli waris boleh mengampunkan penjenayah itu, sama ada sebelum atau sesudah matinya mangsa jenayah. Jika ahli waris itu mengampunkan penjenayah selepas matinya mangsa berkenaan, maka gugurlah hukuman qisas daripada penjenayah itu. Inilah pendapat *jumhur* ulama. Imam Malik pula berpendapat bahawa hak tuntutan qisas tidak gugur kecuali jika penjenayah itu sendiri bersetuju membayar *diyat*.

Perselisihan pendapat ini berpunca daripada pandangan mereka mengenai hukuman qisas yang telah diampunkan ke atas penjenayah itu, sama ada secara automatik boleh diganti dengan hukuman *diyat* tanpa persetujuan dan kerelaan penjenayah; atau tidak boleh diganti dengan *diyat*, kecuali dengan persetujuan penjenayah.

Jika ahli waris memberikan pengampunan kepada penjenayah sebelum mangsa meninggal dunia walau pun dalam keadaan parah, sesetengah ulama berpendapat pengampunan itu sah. Ini kerana luka parah itu menunjukkan akan berlaku kematian.

Oleh itu, pengampunan yang dibuat pada masa itu adalah sah. Walaupun tidak berlaku lagi kematian pada masa itu, tetapi telah wujud sebab-sebabnya iaitu luka yang boleh membawa maut. Maka pengampunan yang diberikan kepada penjenayah selepas mangsa luka parah yang mungkin boleh membawa maut adalah sah dan mempunyai kesan dalam menggugurkan hukuman qisas.

Ahl al-Diwan (أهل الدوان)

Tentera atau askar yang nama mereka ditulis dalam *diwan*. *Diwan* ialah nama buku daftar yang ditulis di dalamnya nama-nama askar, bilangan dan gaji mereka secara teratur. *Ahl al-Diwan* juga memberi maksud mereka yang berperang iaitu lelaki yang baligh, berakal dan merdeka. Dalam jenayah qisas, *ahl al-Diwan* merupakan antara ‘*aqilah* (orang yang bertanggungjawab membayar *diyat* pembunuhan kepada ahli waris mangsa bunuh) pembunuh (lihat istilah ‘*aqilah*).

Ahl al-Nusrah (أهل النصرة)

Orang yang boleh memberikan pembelaan dan pertolongan. Mereka ini pula merupakan kaum kerabat, mempunyai perjanjian persekutuan, pertalian persahabatan atau akad. Dalam jenayah qisas, *ahl al-Nusrah* merupakan antara ‘*aqilah* pembunuh (lihat istilah ‘*aqilah*).

Ahl al-Wilayah (أهل الولاية)

Golongan orang yang mempunyai kuasa pemutus. Dimaksudkan dengan *ahl al-Wilayah* ini ialah golongan orang yang merdeka (bukan hamba sahaya).

Ajnabi (أجنبي)

Pada asalnya ia bermaksud orang asing (bukan arab), tetapi dalam fiqh Islam perkataan *ajnabi* digunakan untuk menunjukkan tiada hubungan persaudaraan (darah daging) antara dua manusia, sama ada antara lelaki dengan perempuan; atau antara lelaki dengan lelaki dan seterusnya.

Bagi hubungan yang mempunyai pertalian darah daging ia dipanggil *mahram*. Menurut fiqh, terdapat beberapa hukum khusus yang melibatkan konsep *ajnabi* ini antaranya seperti tidak boleh bersamasamaan (*khalwat*) dengan *ajnabi* yang berlainan jantina bukan *mahram*; tidak boleh mewarisi sesama *ajnabi*; boleh berkahwin sesama *ajnabi*; terbatal wuduk apabila bersentuh bagi berlainan jantina, dan tidak boleh menjadi wali sesama *ajnabi*.

Akidah (عقيدة)

Berasal dari perkataan Arab *'aqada* yang bererti ikatan atau simpulan. Biasanya ikatan atau simpulan ini berlaku pada benda yang dapat dirasai atau disentuh seperti tali dan sebagainya. Tetapi perkataan ini juga digunakan pada suatu yang *ma'nawi* (spritual). Daripada maksud ini lahirlah perkataan akidah, iaitu ikatan atau simpulan *ma'nawi* yang khusus dalam hal-hal kepercayaan. Akidah boleh difahami sebagai kepercayaan yang terikat dan tersimpul erat di dalam hati terhadap sesuatu perkara yang benar dan hak sehingga tidak mungkin tercerai atau terurai.

Fahaman secara praktikal, akidah merupakan perjanjian keimanan yang kuat antara manusia dengan Allah *Subhanahu wa Ta'ala*. Akidah Islam sahajalah yang benar dan betul, manakala akidah-akidah selain Islam adalah palsu dan batil. Allah *Subhanahu wa Ta'ala* berfirman yang bermaksud, "*Sesungguhnya agama di sisi Allah ialah agama Islam*" (Ali 'Imran, 3:19). Konsep akidah seperti yang dijelaskan inilah yang diistilahkan oleh Islam sebagai iman.

Seseorang Islam boleh menjadi murtad disebabkan oleh kepercayaan (*i'tiqad*) yang bertentangan dengan akidah Islam, seperti tidak mengakui bahawa Allah *Subhanahu wa Ta'ala* Tuhan yang berhak disembah, tidak mengakui atau ragu-ragu bahawa Nabi Muhammad

Sallallahu 'Alayhi wa Sallam itu adalah utusan Allah *Subhanahu wa Ta'ala* atau mengingkari salah seorang rasul-rasul yang terdahulu daripada Nabi Muhammad *Sallallahu 'Alayhi wa Sallam* dan sebagainya.

Seseorang yang disabit melakukan kesalahan murtad dan enggan bertaubat serta masih berterusan dengan pendiriannya itu akan dikenakan hukuman bunuh. Segala harta benda yang diperoleh sebelum atau selepas dia melakukan kesalahan itu akan dirampas dan diserahkan kepada baitulmal (lihat istilah *riddah*)

Al-Qur'an (القرآن)

Dari segi bahasa bererti bacaan. Dari segi istilah bermakna kalam Allah yang diwahyukan oleh Allah *Subhanahu wa Ta'ala* kepada Nabi Muhammad *Sallallahu 'Alayhi wa Sallam* melalui perantaraan Malaikat Jibril (*al-Ruh al-Amin*) dengan menggunakan bahasa Arab. Ia ditulis dalam mushaf. Ia juga merupakan mukjizat terbesar daripada mukjizat-mukjizat yang pernah diturunkan oleh Allah *Subhanahu wa Ta'ala* ke muka bumi sejak zaman Nabi Adam *Alayhi al-Salam* hingga hari akhirat.

Firman Allah *Subhanahu wa Ta'ala* yang bermaksud, “*Sesungguhnya Kami menurunkan kitab itu sebagai al-Qur'an yang dibaca dengan bahasa Arab, supaya kamu (menggunakan akal untuk) memahaminya*” (Yusuf, 12:2) dan firman-Nya yang bermaksud, “*Iaitu al-Qur'an yang berbahasa Arab, yang tidak mengandungi sebarang keterangan yang terpesong; supaya mereka bertakwa*” (al-Zumar, 39:28).

Dalam konteks Undang-Undang Jenayah Syari'ah, al-Qur'an merupakan sumber hukum yang paling utama.

'Aqilah (عاقلة)

Orang yang bertanggungjawab membayar *diyat* pembunuhan kepada ahli waris mangsa bunuh. Terdapat dua pendapat tentang orang yang dimaksudkan dengan *'aqilat* pembunuh. Pertama, menurut ulama Mazhab Hanafi, *'aqilah* ialah *ahl al-Diwan* (lihat istilah *ahl al-Diwan*)

jika pembunuh salah seorang daripada *ahl al-Diwan*. Bagi pembunuh dari kalangan *ahl al-Diwan*, *diyatnya* diambil daripada elaun atau gaji mereka, bukan daripada harta asal mereka. Sebelumnya *diyat* pembunuh dari kalangan *ahl al-Diwan* ini dibebankan ke atas *ahl al-Nusrah* (lihat istilah *ahl al-Nusrah*). Namun, ketika Sayyidina ‘Umar al-Khattab *Radiyallahu ‘Anhu* mencatat *diwan*, beliau telah membebankan *diyat* tersebut ke atas *ahl al-Diwan* di hadapan para sahabat.

Sekiranya pembunuh bukan daripada *ahl al-Diwan*, maka ‘*aqilahnya* ialah kaum kerabat dan setiap orang yang ia berhak memohon pertolongan atau pembelaan. Orang yang tidak langsung mempunyai ‘*aqilah* seperti orang kafir yang baru sahaja memeluk Islam, maka ‘*aqilahnya* ialah baitulmal. Selain itu, pembunuh itu sendiri termasuk dalam ‘*aqilah*, kerana ia merupakan orang yang paling utama memikul akibat perbuatannya.

Menurut ulama Mazhab Hanafi, bapa, datuk (ke atas) dan anak dan cucu (ke bawah) tidak digolongkan sebagai ‘*aqilah*. Begitu juga dengan kanak-kanak dan orang gila.

Beban jenayah yang dilakukan oleh seseorang hamba; beban jenayah pembunuhan yang dilakukan dengan sengaja, dan beban yang merupakan satu kemestian disebabkan oleh *sulh* atau pengakuan, tidak dipikul oleh ‘*aqilah*. Begitu juga dengan beban yang kurang daripada satu perdua puluh ($1/20$) *diyat*, kerana yang kurang daripada kadar tersebut diambil daripada harta pembunuh itu sendiri.

Kedua, menurut ulama Mazhab al-Syafi‘iy, ‘*aqilah* ialah kaum kerabat lelaki yang *mukallaf* dari sebelah bapa, iaitu ‘*asabah nasab*. Dengan itu, orang-orang yang termasuk dalam pengertian ‘*aqilah* ialah semua saudara lelaki sebapa penjenayah serta anak-anak mereka; semua saudara lelaki sebapa penjenayah serta anak-anak mereka; semua bapa saudara sebapa penjenayah serta anak-anak mereka; semua bapa saudara sebapa penjenayah serta anak-anak mereka dan semua datuk saudara sebapa penjenayah serta anak-anak mereka.

Mereka inilah yang bertanggungjawab membayar *diyat* pembunuhan kepada ahli waris mangsa yang terbunuh kerana kedudukan mereka sebagai orang yang berhak mewarisi harta pusaka penjenayah.

Namun begitu, ulama Mazhab al-Syafi'iy bersependapat dengan ulama Mazhab Hanafi bahawa bapa, datuk (ke atas), anak dan cucu (ke bawah) bagi penjenayah tidak termasuk dalam 'aqilah penjenayah, kerana mereka ialah sebahagian daripada pembunuh. Jika pembunuh tidak memikul *diyat*, maka bapa, datuk (ke atas), anak dan cucu (ke bawah) yang merupakan sebahagian daripadanya juga tidak dipertanggungjawabkan dengan tanggungjawab tersebut.

Pendapat ini berdasarkan kepada hadis Rasulullah *Sallallahu 'Alayhi wa Sallam* yang diriwayatkan daripada Abu Hurayrah *Radiyah* ^g *Huzail* yang bermaksud "Dua orang perempuan daripada Kabilah^g Huzail telah bergaduh, lalu salah seorang antara keduanya membaling lawannya dengan seketul batu menyebabkannya terbunuh bersama janin yang dikandungnya. Lalu Rasulullah *Sallallahu 'Alayhi wa Sallam* memutuskan *diyat* perempuan yang terbunuh ditanggung pembayarannya oleh keluarga yang membunuh".

Jelas di sini bahawa Rasulullah *Sallallahu 'Alayhi wa Sallam* telah membebaskan *diyat* mangsa ke atas 'aqilah penjenayah dan membebaskan anak wanita tersebut daripada menanggung *diyat*. Kalaulah anak dikecualikan daripada menanggung *diyat*, maka sudah tentu bapanya juga turut dikecualikan, kerana kedua-duanya mempunyai hak yang sama dalam hak mewarisi harta pusaka penjenayah. Hadis ini menunjukkan bahawa suami juga dikecualikan daripada menanggung pembayaran *diyat*.

Meskipun ulama Mazhab Maliki dan Hanbali bersetuju dengan pengertian 'aqilah yang dibuat oleh ulama Mazhab al-Syafi'iy, tetapi mereka mengatakan bahawa bapa, datuk (ke atas) dan anak dan cucu (ke bawah) termasuk dalam 'aqilah. Menurut mereka, bapa, datuk (ke atas) dan anak dan cucu (ke bawah) adalah 'asabah nasab yang paling berhak mempusakai harta pembunuh. Oleh yang demikian, mereka ialah orang yang paling layak memikul *diyat* pembunuh tersebut.

Bagi kes pembunuh yang tidak mempunyai 'aqilah, *diyatnya* diambil daripada baitulmal. Hal ini berdasarkan sabda Rasulullah *Sallallahu 'Alayhi wa Sallam* yang bermaksud, "Saya ialah waris kepada orang yang tidak mempunyai waris, saya membayar *diyatnya* dan mewarisinya" (Riwayat Abu Dawud, al-Nasa'iy dan Ibn Hibban).

Beban *diyat* ini dikecualikan juga daripada orang fakir, perempuan, kanak-kanak, orang bodoh, orang gila dan hamba biarpun ia seorang *mukatab*. Selain itu, seseorang Muslim tidak dikenakan tanggungan membayar *diyat* bagi pihak seseorang bukan Islam dan seseorang bukan Islam pula tidak akan dikenakan tanggungan membayar *diyat* bagi pihak seorang Muslim, kerana tidak dapat mewarisi pusaka antara kedua-dua belah pihak.

‘*Aqilah* hanya bertanggungjawab membayar *diyat* mangsa dalam jenayah pembunuhan seumpama sengaja dan tersalah sahaja. Asas bagi kesalahan penjenayah dalam kedua-dua tindakan pembunuhan ini adalah sifat cuai dan tidak berhati-hati. Kedua-dua sifat ini adalah pada kebiasaannya berpunca daripada bimbingan dan didikan yang tidak baik. Dalam hal ini, tanggungjawab dalam memberi bimbingan dan didikan terhadap seseorang ialah orang-orang yang mempunyai pertalian darah dengannya. Dengan itu sifat cuai dan tidak berhati-hati seseorang dalam melakukan sesuatu tindakan dikira sebagai warisan daripada keluarganya, seperti keluarganya mewarisi sifat itu daripada masyarakat. Jadi wajarlah bagi ‘*aqilah* seseorang penjenayah menanggung akibat kesalahannya. Manakala dalam kes pembunuhan sengaja, *diyatnya* ditanggung sendiri oleh penjenayah yang diambil daripada hartanya. Rasulullah *Sallallahu ‘Alayhi wa Sallam* bersabda yang bermaksud “*Seseorang penjenayah itu tidak akan melakukan jenayah kecuali ke atas dirinya sendiri*”.

Antara contoh cadangan pelaksanaan pada zaman sekarang ialah Bahagian II, Seksyen 28 *Enakmen Undang-Undang Kanun Jenayah Syariah (II) 1993 (Hukum Hudud) Negeri Kelantan* menyatakan seseorang wali pada bila-bila masa boleh mengampunkan pembunuh sebelum hukuman bunuh sebagai hukuman qisas dijalankan. Pengampunan itu sama ada dengan membayar *diyat* atau tidak. Sekiranya pengampunan itu diberi dengan bayaran *diyat*, maka *diyat* itu hendaklah dibayar dengan sekali gus sahaja atau dengan beransur-ansur dalam tempoh tiga tahun mulai daripada tarikh keputusan terakhir. Jika dalam tempoh itu pesalah itu mati, maka *diyat* hendaklah dibayar daripada harta pusaka pesalah. Demikianlah juga sebagaimana yang diperuntukkan dalam Bahagian VIII, Seksyen 31 *Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah (Hudud & Qisas) Negeri Terengganu (2002)* cuma

ditambah, jika pesalah itu tiada pusaka, maka *diyāt* akan ditanggung oleh baitulmal.

'Ard (عرض)

Sifat fizikal yang terdapat pada sesuatu jenayah atau sifat fizikal alat yang digunakan dalam melakukan sesuatu jenayah.

Misalnya, sifat fizikal bagi jenayah zina ialah menikmati kelazatan persetubuhan, sifat fizikal jenayah rogol ialah mangsa menerima penderaan fizikal pada tubuh badannya. Manakala sifat fizikal bagi alat yang digunakan dalam jenayah pembunuhan adalah seperti tajam, berat, beracun dan sebagainya.

Arsy (أرش)

Satu jumlah wang atau harta atau sebahagian daripada kadar *diyāt* yang dikenakan bayarannya sebagai pampasan. Ia wajib dibayar dalam kes kecederaan (*al-Jurh*) yang merosakkan sebahagian anggota dari bilangannya yang sempurna, seperti dcederakan sebelah tangan, sebelah kaki, sebatang jari dan satu ruas jari.

Dalam Bahasa Arab, ada perbezaan bunyi sebutan perkataan ini. Muhammad bin Abu Bakar al-Razi dalam *Mukhtar al-Sihah* menyebutnya dengan *Arsy*. Manakala dalam *Enakmen Undang-Undang Kanun Jenayah Syariah (II) 1993 (Hukum Hudud) Negeri Kelantan* dan *Enakmen Kesalahan Undang-Undang Jenayah Syariah (Hudud & Qisas) Negeri Terengganu (2002)* menyebut dengan *irsy*. Namun begitu, dalam Kamus Istilah ini digunakan sebutan *arsy*.

Arsy terbahagi kepada dua jenis berdasarkan kadarnya, sama ada kadarnya itu telah ditetapkan oleh syarak ataupun tidak.

Jenis pertama ialah *arsy* yang ditetapkan kadarnya dalam nas syarak seperti *arsy* dengan jumlah $1/2$ *diyāt* bagi kecederaan sebelah tangan, atau kaki, $1/4$ *diyāt* bagi kecederaan satu kelopak mata, $1/10$ *diyāt* bagi kecederaan sebatang jari tangan atau kaki, $1/30$ *diyāt* bagi kecederaan satu sendi jari dan sebagainya. Jenis yang kedua pula ialah yang tidak ditetapkan kadarnya dalam nas syarak, malah ia diserahkan kepada budi

bicara hakim. Pada kebiasaanya jumlah *diyat* itu akan dinilai mengikut tahap seriusnya sesuatu kecederaan. Penilaian sebegini disebut sebagai *hukumah* atau *hukumah 'adl*.

Asalat (أصالة)

Seseorang saksi memberi kesaksian berdasarkan perkara yang dilihat dengan mata kepalanya sendiri. Secara khususnya, dalam jenayah zina, para ulama Mazhab Hanafi, al-Syafi'iy (menurut salah satu daripada pendapat mereka) dan juga Hanbali mensyaratkan kesaksian yang diberikan oleh para saksi itu mestilah berdasarkan apa-apa yang mereka lihat sendiri. Dengan ini mereka menolak kesaksian yang berdasarkan kesaksian orang lain atau berdasarkan surat daripada seseorang kadi lain.

Manakala Imam Malik tidak mensyaratkan *al-Asalah* dalam kesaksian para saksi. Mereka menerima kesaksian saksi-saksi lain yang sempurna syarat-syarat peribadi sebagai saksi. Begitu juga mereka menerima surat seseorang kadi sebagai kesaksian yang harus diterima dalam kes-kes hudud dan bukan hudud.

Antara contoh cadangan pelaksanaan perkara ini pada zaman sekarang ialah Bahagian III, Subseksyen 42 (1) *Enakmen Undang-Undang Kanun Jenayah Syariah (II) 1993 (Hukum Hudud) Negeri Kelantan* menyatakan untuk membuktikan tuduhan terhadap tertuduh dan menyebabkan dia boleh dikenakan hukuman hudud atau qisas, keterangan yang diberikan hendaklah benar-benar terang dan tidak ada apa-apa kesamaran dan keraguan. Subseksyen 42 (2) menyatakan tiap-tiap saksi hendaklah dengan terang menyatakan bahawa dia benar-benar melihat perbuatan yang didakwakan itu. Demikianlah juga sebagaimana yang diperuntukkan dalam Bahagian IX, Subseksyen 45 (1 & 2) *Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah (Hudud & Qisas) Negeri Terengganu (2002)*.

Aurat (عورة)

Satu had pada tubuh badan manusia yang tidak boleh didedahkan. Menutup aurat adalah wajib bagi setiap manusia. Had aurat terbahagi kepada dua. Pertama bagi lelaki dan kedua bagi perempuan. Aurat minimum bagi lelaki yang wajib ditutup ialah dari pusat ke lutut. Manakala aurat perempuan yang wajib ditutup ialah seluruh badan kecuali dua tangan dari pergelangan tangan dan mukanya sahaja. Manakala ulama Mazhab Hanafi berpendapat, kaki dari tumit ke bawah adalah bukan aurat yang wajib ditutup bagi perempuan.

Badi'ah (باضعة)

Luka yang merosakkan daging selepas lapisan kulit. Tetapi luka ini tidak sampai ke peringkat luka *al-Mudihah*. Maka ia wajib dibayar dengan bayaran *hukumah* (yang ditetapkan oleh mahkamah) sahaja, kerana tidak ada kadar *arsy* yang ditetapkan.

Diriwayatkan daripada 'Abd al-Razzaq dalam kitabnya *al-Musannif* bahawa Rasulullah *Sallallahu 'Alayhi wa Sallam* tidak pernah menetapkan satu kadar bayaran *arsy* yang tetap bagi luka-luka yang tidak sampai ke peringkat luka *al-Mudihah*. Oleh itu, penjenayah yang melakukan kecederaan jenis ini, wajib membayar dengan bayaran *hukumah*.

Antara contoh cadangan pelaksanaan hukuman luka *al-Badi'ah* pada zaman sekarang ialah Seksyen 38 (c), Jadual IV, *Enakmen Undang-Undang Jenayah Syariah (II) 1993 (Hukum Hudud) Negeri Kelantan* menyatakan penjenayah wajib membayar *arsy* sebanyak mana yang ditentukan oleh mahkamah dan penjara tidak melebihi tiga tahun. Demikianlah juga hukuman yang di diperuntukkan dalam Subseksyen 41 (c), Jadual IV *Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah (Hudud & Qisas) Negeri Terengganu (2002)*.

Baghy (بغي)

Dari segi bahasa bererti menuntut sesuatu. Hal ini sebagaimana yang disebut dalam firman Allah *Subhanahu wa Ta'ala* yang bermaksud, "*Musa berkata: Itulah tempat yang kita cari*" (al-Kahfi, 18:64). Menurut '*urf* ia adalah meminta sesuatu yang tidak halal atau melanggar hak. Hal ini sesuai dengan firman Allah s.w.t. yang bermaksud, "*Katakanlah: Tuhanku hanya mengharamkan perbuatan yang keji, baik yang nampak (jelas) ataupun yang tersembunyi, dan*

perbuatan dosa, melanggar hak manusia tanpa alasan yang benar” (al-A‘raf, 7:33).

Dalam memberi pengertian secara istilah syarak, terdapat perbezaan pendapat dalam kalangan ulama fiqh:

- a. Mazhab Maliki mendefinisikannya dengan tindakan sekumpulan orang yang tidak mahu taat kepada pemimpin sesebuah negara dalam hal-hal yang tidak berkaitan dengan perkara maksiat, melalui cara berdemonstrasi, sekalipun dengan alasan sendiri.
- b. Mazhab Hanafi mendefinisikannya dengan keluar dari mentaati pemimpin yang sah tanpa suatu alasan yang sebenar.
- c. Mazhab al-Syafi‘iy mendefinisikannya dengan orang-orang Islam yang tidak patuh dan tunduk kepada pemimpin tertinggi negara. Mereka melakukan suatu gerakan yang didukung oleh suatu kekuatan dengan alasan-alasan mereka sendiri.
- d. Mazhab Hanbali pula mendefinisikannya dengan menyatakan ketidakpatuhan terhadap pemimpin negara sekalipun pemimpin itu tidak adil, dengan menggunakan suatu kekuatan dan alasan-alasan sendiri.

Berdasarkan definisi *baghy* yang dikemukakan oleh ulama fiqh ini, jenayah siasah (politik) ini berlaku apabila jenayah itu dilakukan dengan niat untuk mengguling pemerintah. Ia berdasarkan kefahaman tertentu yang mengharuskan mereka bertindak demikian dan dilakukan dengan menggunakan kekerasan serta secara terbuka.

Jenayah siasah ini termasuk dalam jenayah hudud apabila memenuhi unsur-unsur berikut:

1. Mempunyai Niat Menjatuhkan Pemerintah

Jenayah siasah dianggap jenayah jika sesuatu tindakan itu mempunyai niat untuk menjatuhkan pemerintah yang adil. Jenayah itu dilakukan dengan matlamat untuk menjatuhkan kerajaan. Pembunuhan yang tidak mempunyai niat menjatuhkan kerajaan dikira jenayah biasa seperti pembunuhan Abdul Rahman bin Muljam terhadap Sayyidina Ali bin

SENARAI RUJUKAN

Abdul Aziz, Amir. (1997). *Al-Fiqh al-Jana'iy fi al-Islamiy*. Mesir: Dar al-Salam.

Abdul Halim El-Muhammady (1998). *Undang-Undang Jenayah Dalam Islam dan Enakmen Negeri-Negeri*. Selangor: Universiti Kebangsaan Malaysia.

Abu Zahrah, Muhammad. (t.t.). *Al-Jarimah wa al-'Uqubah fi al-Fiqh al-Islamiy*, Jld. 1. Mesir: Dar al-Fikr al-'Arabiy.

Al-'Azim Abadi, Abu al-Tayyib Muhammad Syam al-Haqq. (1995). *'Awn al-Ma'bud Syarh Sahih Sunan Abi Dawud*, Jld 6. Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.

Al-Bujayrimiy, Sulaiman bin 'Umar al-Syafi'iy, (1996). *Al-Bujayrimiy 'Ala al-Khatib*, Jld. 4. Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.

Al-Daruqutniy, al-Hafiz 'Ali bin 'Umar. (1996). *Sunan al-Daruqutniy*, Jld. 2. Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.

Al-Ghazaliy, Muhammad bin Muhammad Abu Hamid (1994). *Al-Wajiz fi al-Fiqh Mazhab al-Imam al-Syafi'iy*. Beirut: Dar al-Fikr.

Al-Husayriy, Ahmad. (1973). *Al-Diyat al-'Isyan al-Musallah*. Mesir: Maktabah al-Kulliyyah al-Azhariyyah.

Al-Husniy, Taqi al-Din Abi Bakr bin Muhammad al-Husayniy. (1994). *Kifayah al-Akhyar fi Hall Ghayah al-Ikhtiyar*. Beirut: Dar al-Khayr.

Al-Jassas, Abu Bakr Ahmad al-Raziyy. (1985). *Ahkam al-Qur'an*, Jld 5. Beirut: Ihya' al-Turath al-Gharbiyy.

Al-Jaziriy, ‘Abd al-Rahman. (1990). *Kitab al-Fiqh ‘Ala al-Madhahib al-Arba‘at*, Jld 5. Beirut: Dar al-Kutub al-‘Ilmiyyah.

Al-Kasaniy, ‘Ala’ al-Din Abu Bakr bin Mas‘ud (t.t.). *Bada’i‘ al-Sana’i‘ fi Tartib al-Syarai‘*, Jld. 7. Beirut: Dar al-Kutub al-‘Ilmiyyah.

Al-Khin, Mustafa & al-Bugha Mustafa. (1996). *Al-Fiqh al-Manhajiy*, Jld. 3. Damsyiq: Dar al-Qalam.

Al-Mawardiyy, Abu al-Hasan ‘Ali bin Muhammad bin Habil. (1966). *Al-Ahkam al-Sultaniyyah*. Mesir: Mustafa al-Babi al-Halabi.

Al-Mubarakfuriy, Abu al-‘Ula’ Muhammad ‘Abd Allah Ibn ‘Abd al-Rahman. (t.t.). *Tuhfah al-Ahwaziy bi Syarh Jami‘ al-Tirmiziy*, Jld 4 & 5. Beirut: Dar al-Kutub al-‘Ilmiyyah.

Al-Nawawiy, Muhy al-Din Abu Zakariyya Yahya bin Syarf. (1990). *Rawdah al-Talibin*, Jld 6. Beirut: Dar al-Kutub al-‘Ilmiyyah.

Al-Nawawiy, Muhy al-Din Abu Zakariyya Yahya bin Syarf. (1996). *Syarh Sahih Muslim*, Jld 11. Mesir: Dar al-Salam.

Al-Qurtubiy, Abu ‘Abd Allah Muhammad bin Ahmad al-Ansariy. (1993). *Al-Jami‘ li Ahkam al-Qur’an (Tafsir al-Qurtubiy)*, Jld 2, 3 & 6. Beirut: Dar al-Kutub al-‘Ilmiyyah.

Al-Raziy, Muhammad bin Abi Bakr bin ‘Abd al-Qadir. (1973). *Mukhtar al-Sihah*. Beirut: Dar al-Fikr.

Al-Raziy, Muhammad Fakhr al-Din Muhammad bin Diya’ al-Din. (1990). *Al-Tafsir al-Kabir (Mafatih al-Ghayb)*, Jld. 14. Beirut: Dar al-Kutub al-‘Ilmiyyah.

Al-Sabbuniy, Muhammad bin ‘Ali. (1997). *Rawai‘ al-Bayan Tafsir Ayat al-Ahkam Min al-Qur’an*, Jld. 1 & 2. Mesir: Dar al-Salam.

Al-San‘aniy, Muhammad bin Isma‘il. (1992). *Subul al-Salam Syarh Bulugh al-Maram*, Jld. 4. Beirut: Maktabah al-‘Asriyyah.

- Al-Suyutiy, al-Hafiz Jalal al-Din (1930). *Sunan al-Nasa'iy*. Beirut: Dar al-Fikr.
- Al-Syafi'iy, Abu 'Abd Allah Muhammad bin Idris. (1993). *Al-Umm*, Jld. 6. Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Al-Syal, Yusuf 'Abd al-Hadi. (1976). *Jara'im Amn al-Dawlah*. Mesir: Al-Mukhtar al-Islamiy.
- Al-Syarbiniy, Syam al-Din Muhammad bin Muhammad al-Khatib. (1994). *Mughni Muhtaj 'Ila Ma'rifah Ma'ani Alfaz al-Minhaj*, Jld. 5. Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Al-Syarbiniy, Syam al-Din Muhammad bin Muhammad al-Khatib. (1994). *Al-Iqna'*, Jld. 2. Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Al-Syawkaniy, Muhammad bin 'Ali. (1993). *Nayl Autar min Ahadith Sayyid al-Akhyar*, Jld. 4. Beirut: Dar al-Fikr
- Al-Zuhayliy, Wahbah. (1989). *Al-Fiqh al-Islamiy wa 'Adillatuh*, Jld. 6. Beirut: Dar al-Fikr.
- Al-Zuhayliy, Wahbah. (1992). *Mengenal Hukum Hudud*, terj. Yusoff Zaky Haji Yacob. Kelantan: Dian Darulnaim Sdn. Bhd.
- Al-Zuhayliy, Wahbah. (2010). *Fiqh Imam Syafi'i*, terj. Muhammad Afifi Abdul Hafiz. Jakarta: Penerbit Almahira.
- 'Awdah, Abdul Qadir. (1989). *Hukum Mencuri dan Potong Tangan Dalam Islam*, terj. Zainal Azam Abd. Rahman. Selangor: Marwilis Publisher Distributors Sdn. Bhd.
- Bahansi, Ahmad Fathi. (1962). *Al-Jara'im fi al-Fiqh al-Islami*. Mesir: Al-Syarikah al-'Arabiyyah li al-Tiba'ah wa al-Nasyr.
- Bahansi, Ahmad Fathi. (1964). *Al-Qisas fi al-Fiqh al-Islami*. Kaherah: Maktabah Dar al-'Urubah.
- Bahansi, Ahmad Fathi. (1970). *Al-'Uqubah fi al-Fiqh al-Islami*. Beirut: Dar al-Ra'id al-'Arabi.

Bahansi, Ahmad Fathi. (1972). *Madkhal al-Fiqh al-Jina'i al-Islami*. Mesir: Dar al-Syuruq.

Ibn 'Abidin, Muhammad Amin. (1979). *Hasyi'ah Radd al-Mukhtar*, Jld. 6. Mesir: Dar al-Fikr.

Ibn al-'Arabiy, al-Qadi Abu Bakr Muhammad bin 'Abd Allah. (t.t.). *Ahkam al-Qur'an*, Jld. 3. Beirut: Dar al-Fikr.

Ibn Hajar, Syihab al-Din Ahmad bin 'Ali bin Hajar al-'Asqalaniy. (1989). *Fath al-Bari Syarh Sahih al-Bukhariy*, Jld. 12. Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.

Ibn Hazm, Abu Muhammad 'Ali bin Ahmad bin Sa'id bin Hazm. (t.t.). *Al-Muhalla*, Jld. 7. Beirut: Dar al-Fikr.

Ibn Humam, Kamal al-Din Muhammad bin 'Abd al-Wahid al-Sawwasiy al-Hanafiyy. (1977). *Fath al-Qadir*, Jld. 10. Beirut: Dar al-Fikr.

Ibn Qayyim al-Jawziyyah. (t.t.). *Al-Turuq al-Hukmiyyah fi al-Siyasah al-Syar'iyyah*. Mesir: Al-Mu'ayyid.

Ibn Qudamah, Mawfiq al-Din Abi Bakr bin 'Abdullah bin Ahmad bin Mahmud bin Qudamah. (t.t.) *Al-Mughni*, Jld. 9. Beirut: Dar al-Khutub al-Gharbiy.

Ibn Rusyd, Abu al-Walid Muhammad bin Ahmad bin Muhammad bin Ahmad bin Rusyd. (1970). *Bidayah al-Mujtahid wa Nihayah al-Muqtasid*, Jld. 2. Mesir: Maktabah al-Kulliyyah al-Azhariyyah.

Mahmud Saedon Awang Othman (1991). *Undang-Undang Keterangan Islam*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.

Mat Saad Abd. Rahman (1993). *Undang-Undang Jenayah Islam (Jenayah Hudud)*. Selangor: Hizbi

Mat Saad Abd. Rahman (1989). *Undang-Undang Jenayah Islam (Jenayah Qisas)*. Selangor: Al-Rahmaniah.

Paizah Ismail (1996). *Undang-Undang Jenayah Islam*. Selangor: Dewan Pustaka Salam.

Qazamil, Saif Rejab. (1996). *Al-Muhadharah fi al-Fiqh al-Jana'i al-Islami*. Mesir: Dar al-Salam.

Qudsi, Abdullah Ahmad. (1986). *Al-Hudud wa al-Sultan*. Jeddah: Dar al-Mujtami' li al-Nasyr wa al-Tawzi'.

Said Haji Ibrahim (1996) *Qanun Jinayah Syar'iyah dan Sistem Kehakiman Dalam Perundangan Islam Berdasarkan Quran dan Hadith*. Kuala Lumpur: Darul Ma'rifah.

Syaltut, Mahmud. (1990). *Al-Islam Aqidah wa Syari'ah*. Mesir: Dar al-Fikr.

ENAKMEN

Enakmen Undang-Undang Kanun Jenayah Syariah (II) 1993 (Hukum Hudud) Negeri Kelantan.

Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah (Hudud dan Qisas) Negeri Terengganu (2002)

INDEKS

A

Adat al-Qatl al-'Amd, 1
Adat al-Qisas, 1
Adil, 4
'*Afw*, 6
Ahl al-Diwan, 10
Ahl al-Nusrah, 10
Ahl al-Wilayah, 10
Ajnabi, 10
Akidah, 11
Al-Qur'an, 12
'*Aqilah*, 12
'*Ard*, 15
Arsy, 16
Asalat, 17
Aurat, 18

B

Badi'ah, 19
Baghy, 19
Baitulmal, 24
Baligh, 25
Bayyinah, 25
Beban Membukti, 25
Bikr, 26

C

Catatan, 134, 135

D

Dakwa, 27
Dami'ah, 30
Damiyah, 30
Damighah, 30
Dhaman al-Mal, 31
Diyat, 32
Diyat al-Mughallazah, 35
Diyat al-Mukhaffafah, 38
Diyat al-Muqaddarah, 39

E

Enakmen, 44, 45, 46, 49

F

Faraj, 41

Fitnah, 41

G

Ghayr Ja'ifah, 43

Ghayr Muhsan, 44

Ghurrah, 49, 50

H

Habs, 53

Hakim, 56

Halal, 57

Haram, 58

Harisah, 59

Hasyimah, 60

Hudud, 61

Hukum, 63

Hukumah, 21, 65

Hirabah, 67

Hirz, 74

Hirz bi al-Makan, 75

Hirz bi al-Hafiz, 76

I

'Iffah, 79

Ijmak, 79

I'tida', 81

Ilaj, 81

'Illah, 81

Ingkar, 82

Irtikab, 82

Isti'mal al-Muru'ah, 82

Istita'ah, 82

Isqat al-Qisas, 83

Itlaf al-'Udw, 86

Itlaf Salahiyah al-'Udhw, 101

Ityan al-Mayyitah, 107
Ityan al-Bahimah, 108
Ityan al-Majnun, 109
Ityan al-Sabiyy, 111
Ikrar, 111

J

Ja'ifah, 119
Jarah al-'Amd, 120
Jarah Syibh al-'Amd, 121
Jarah al-Khata', 121
Jarimah, 122
Jurh, 123

K

Kaffarah, 125
Kafir *Harbi*, 128
Kafir *Zimmi*, 128
Kecederaan, 129
Khalwat, 11, 131
Khilafiyah, 131
Khusumah, 132
Kitabah, 132

L

Li'an, 139
Liwat, 151

M

Ma'munah, 155
Mafsadah, 155
Mahkamah, 131, 156
Ma'sum al-Dam, 157
Maksiat, 157
Maslahah, 162
Mudhihah, 19, 163
Mufti, 164
Mughaffal, 164
Muhsan, 165
Mukallaf, 167

Mumayyiz, 169
Munaqqilah, 169
Musahaqah, 170
Mutalahimah, 171
Mudda 'a 'alayh, 28
Mudda 'a, 28

N

Nasab, 173
Nabasy, 173
Nisab, 174

O

Onani, 175

P

Pensabitan Kes, 177
Potong Tangan, 177
Potong Kaki, 177

Q

Qada', 179
Qanun Jinayah Syar'iyah, 179
Qarinah, 179
Qasamah, 186
Qatl 'Amd, 189
Qatl Syibh 'Amd, 193
Qatl Khata', 195
Qazaf, 198
Qisas, 203
Qiyas, 206
Qiyafah, 207

R

Rejam, 211
Riddah, 211
Rogol, 215
Ruju', 215

S

Sariqah, 221
Sariqah al-Kubra, 231
Sariqah al-Sughra, 231
Sulh, 231
Sumbang Mahram, 232
Sunnah, 233
Sarih, 234
Syahadah, 234
Syak, 238
Syariah, 239
Syijjah, 239
Syubhah, 241
Syurb Khamr, 242

T

Ta'dib, 253
Taba'iyah, 253
Taghrib, 253
Takzir, 255
Takafu', 261
Tasrih, 262
Thayyab, 263

U

'Udwan, 265
'Uqubah, 265
'Uqubah al-Asliyyah, 266
'Uqubah al-Tab'iyah, 266
'Uqubah al-Baddaliyyah, 266
'Uqubah al-Takmiliyyah, 266
'Uqubah al-Badaniyyah, 267
'Uqubah al-Nafsiyyah, 267
'Uqubah al-Maliyyah, 267
'Uqubah al-Muqaddarah, 267
'Uqubah Ghayr al-Muqaddarah, 267
'Usmah, 268

W

Waham, 269

Wajib al-‘Ayniy, 271

Wajib al-Kifa’iy, 271

Wali, 272

Wati’ Syubhah, 272

Y

Yamin, 273

Z

Zajr, 283

Zan, 283

Zina, 284